

37.014 (Környezet)
12-22

KÁRPÁTALJA MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSÁNAK JELENE ÉS JÖVŐJE

OKTATÁSI KONFERENCIA
BEREGSZÁSZ, 2013. ÁPRILIS 17.

**KÁRPÁTALJA MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSÁNAK
JELENE ÉS JÖVŐJE**

**KÁRPÁTALJA
MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSÁNAK
JELENE ÉS JÖVŐJE**

**OKTATÁSI KONFERENCIA
BEREGSZÁSZ, 2013. ÁPRILIS 17.**

**Szerkesztette
DIÓSZEGI LÁSZLÓ**

**Teleki László Alapítvány
Budapest
2014**

©Teleki László Alapítvány, 2014
ISBN 978-963-7081-26-2

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
Kántor Zoltán: NEMZETPOLITIKAI STRATÉGIA ÉS A NEMZETPOLITIKA KIEMELT PROGRAMJAI	9
Papp Z. Attila: A KISEBBSÉGI OKTATÁS LEHETSÉGES MAGYARÁZATAI ÉS FEJLESZTÉSI IRÁNYAI	17
Orosz Ildikó: A MAGYAR NYELVŰ-NYELVI OKTATÁS STRATÉGIAI KÉRDÉSEI KÁRPÁTALJÁN, 2013	35
Fehér Ferenc: A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ KÖZREMŰKÖDÉSE ÁLTAL LÉTREHOZOTT MAGYAR ÓVODÁK ÉS ISKOLÁK HELYZETE.	95
Tóth László: MAGYAR NYELVŰ OKTATÁS A KÁRPÁTALJAI REFORMÁTUS ISKOLÁKBAN	107
„KÁRPÁTALJA MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSÁNAK JELENE ÉS JÖVŐJE" TÉMÁJÚ KONFERENCIA ZÁRÓNYILATKOZATA	113

A MAGYAR NYELVŰ-NYELVI OKTATÁS STRATÉGIAI KÉRDÉSEI KÁRPÁTALJÁN, 2013

Orosz Ildikó

HELYZETKÉP A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSRÓL

Számos koncepciót megfogalmaztunk az elmúlt két évtizedben. Az oktatási koncepciókat teljes mértékben nem sikerült realizálni, de elemeit igen. Ez természetes, mert az oktatás az része egy politikai-gazdasági rendszernek és a kisebbségek oktatása mindig politikai kérdés, mert a nemzeti kisebbségek a politikai folyamatok következtében alakultak ki. Ezért állandóan figyelemmel kell kísérni a politikai-gazdasági folyamatokat és azok alakulását, lehetőségeit. Az éppen aktuális helyzet figyelembevételével időről időre igazítani kell, helyenként újragondolni terveinket. Erre teszünk az alábbiakban kísérletet. A legutóbbi oktatási koncepciót 2009-ben készítettük, és azóta, a kisebbségi oktatás terén jelentős változások történtek Ukrajnában politikai síkon, ami jelentős mértékben befolyásolhatja a magyar nyelvű, illetve magyar nyelvi oktatás helyzetét és alakulását Kárpátalján. Az oktatás nem gyorsan, az egyik napról a másikra változó/változtatható rendszer, így számos kérdésben helytállóak a korábbi kutatásaink alapján készült megállapítások nagy része. Ezek összefoglalása alapján kiegészítve, figyelembe véve a változásokat tekintsük át a kárpátaljai magyarok és anyanyelvű/anyanyelvi oktatásuk helyzetét és kilátásait.

A kárpátaljai magyarság helyzetének sajátossága, hogy szülőföldjük elhagyása nélkül több „országváltást” megéltek, ami politikai diszkriminációt, kollektív bűnösséget jelentett számukra. Az „országváltások” után az értelmiségieknek menniük kellett vagy vitték őket. A legnagyobb veszteséget a magyar értelmiségi réteg reprodukciója, a magyar kultúra megtartása terén az 1944-es „országváltás” okozta. Ennek eredményeként a magyarság aránya a városokban minimalizálódott, a középréteg összezsugorodott. A hivatali nyelvváltás kapcsán az érdekérvényesítés az ügyintézés anyanyelvű korlátozottsága miatt minimalizálódott. Ukrajna önállósodása után az elmaradt reprivatizáció miatt a magyarság a régióban az egyik vesztes népréteggé vált, ki maradt a szovjet vagyion lebontásából, ami nagy hatással volt a közösség politikai és gazdasági érdekérvényesítési lehetőségeire. Ezt az állapotot napjainkig nem sikerült felszámolni, sőt a politikai érdekérvényesítés terén vissza-

rendeződést tapasztalhatunk, ami jelentős hatással van a magyar közösség képzettségi szintjére.

Az Ukrajna oktatáspolitikáját meghatározó irányelvek lényegét elemezve megállapíthatjuk, hogy egyrészt deklarálják az európai oktatási térhez történő felzárkózást, kapcsolódást, a képzési kínálat bővítését, az esélyegyenlőség megteremtését minden állampolgár számára, az oktatás demokratizálását és liberalizálását, másrészt az ukrán nemzetállam építése ugyanilyen hangsúlyt kap, amelynek alappillére az ukrán mentalitás és kultúra erősítése az oktatás minden szintjén, minden állampolgár számára állami hatalmi eszközökkel.

Úgy tűnik, mintha a független államiség első évtizedében a nemzetállami oktatásra vonatkozó stratégiai kérdések a deklaráció szintjén maradtak volna. Ennek egyik oka az lehetett, hogy a szétzilált gazdaság ereje, a kialakulóban lévő politikai elit széthúzása nem tudta biztosítani a kijelölt célokhoz szükséges anyagi eszközöket, egyértelmű politikai erőt. Az ezredfordulóra a helyzet változott. Ukrajna gazdasági lendülete, a politikai hatalomra hosszabb távon szert tevő elit érdekei megkívánták, hogy stabilizálja a helyzetet, befolyását kiterjessze az oktatáson keresztül is a társadalom minél szélesebb rétegeire, amit úgy értelmeztek, ahogy a szovjet rendszerben tapasztalták: az oktatási rendszert saját politikai céljaikra használhatják. Elsősorban a felsőoktatásban igyekeztek teret nyerni, ami azért is volt aktuális, mert a felsőoktatásban részt vevők számának expanzión kívül kevés eredményt tudtak felmutatni.

Az oktatást meghatározó törvényi keretek, lehetőségek a kisebbségi jogok biztosítása terén összhangban vannak az oktatáspolitikát meghatározó koncepciókkal, így a deklarációk szintjén Ukrajna az európai normákat követi, de a gyakorlatban a nemzetállam építésén fáradozik. A kisebbségi kérdésben a jogalkotás szintjén radikális lépésekre törvényi keretek módosításával az eltelt két évtizedben nem került sor, de a kisebbségi jogokat szűkítő törvénytervezetek elemeit rendeletekkel lépcsőről-lépésre megvalósították. Bizonyos területeken visszalépés történt a kilencvenes évek első felének helyzetéhez, de egyes kérdésekben még a szovjet rendszer kisebbségi oktatáspolitikai gyakorlatához képest is.

Az 1996-ban elfogadott új alkotmány fordulatot hozott a kisebbségekkel kapcsolatban. Az alkotmány Ukrainát monolit („szobornaja”) nemzetállamként határozza meg, tehát nem az ukrán realitásokról indul ki, vagyis, hogy az állam jelentős hányada nem ukránnak vallja magát. A nemzetállami eszme gyors érvényesítésének érdekében az asszimiláció felgyorsítását elősegítő törekvésként fogható fel az Ukrán Oktatási Minisztérium által az 1997-1998-as években kidolgozott, a kisebbségek oktatását szabályozó koncepciótervezetek sorozata. A benne foglaltak ellentmondtak az összes hatályos, a kisebbségek jogaival, oktatásával, az anyanyelv használatával kapcsolatos törvénynek, rendeletnek. Az első tervezet, a címe és bevezetője alapján a kisebbségek oktatási igényeinek kielégítése érdekében íródott, míg a benne foglalt gondolatok a hatályos anyanyelvi il-

letve anyanyelvű oktatási rendszer leépítését célozták meg. Az egyik változat szerint a minisztérium a tervezetet a társadalom tagjai közötti egység megteremtésére alapozva és annak érdekében fogalmazta meg, holott a társadalmi egység azon múlik, hogyan kezelik a különböző társadalmi rétegek igényeit, így a nemzetiségek által megfogalmazottakat. A koncepció körüli vita megfelelt a szociolingvisztikában nyelvi konfliktus (language conflict) néven ismert fogalom lényeges ismérveinek. A helyzet jól jellemezte az ukrainai állapotokat. A kisebbségeket, melyek az ország jelentős részét képezik, nem vonták be az államalkotás folyamatába, több évtizedes folyamat helyett egyszeri és azonnali intézkedésekkel szerették volna megvalósítani a nemzetállam kialakítását. A minisztérium ugyan nem fogadta el a koncepció tervezetét, de nem is vonta vissza azt. Nagy valószínűséggel az 1999-es elnökválasztás miatt nem szorgalmazták, de néhány év múlva visszatértek az adott kérdésre.

Ukrajna 2005-ös csatlakozása a bolognai folyamathoz felgyorsított számos oktatáspolitikai változást. Felszínre kerültek olyan rendszerszerű problémák és kérdések, amelyek megoldását már nem lehetett halogatni (pl. az oktatás minősége, korrupció a felsőoktatásban, a felsőoktatás hatékonysága stb.). Mint tudjuk a változásokat meghirdető rendeletek, koncepciók sikere mindig attól függ, hogy milyen mértékben gondolják komolyan a változtatásokat az azt meghirdetők, mennyire merik föl vállalni a helyenként komoly reformokat igénylő rendelkezések megvalósítását, a lényegi kérdések megoldását, milyen hatalmi erővel rendelkeznek mindehhez. Amennyiben nem merik meglépni a meghirdetett reformokat, az egész megreked, a deklarációk szintjén marad, és a reformok helyett pótcselekvésként kisebb intézkedéseket vezetnek be, melynek hatékonysága csekély. Ez történt a bolognai folyamat bevezetésével Ukrajnában.

A felsőoktatásban elharapózott korrupció kiküszöbölése érdekében, a bolognai folyamatra hivatkozva 2006-ban, egységes felvételi rendszer meghonosítását határozták el, majd létrehozták az egységes független vizsgaközpontok hálózatát. A tervek szerint a független vizsgaközpontok felállítása hivatott biztosítani a felsőoktatásba kerülés esélyegyenlőségét. Kisebbségi szempontból nézve: pozitív állami hozzáállás esetén valós esélyegyenlőséget is biztosíthatott volna, ha meghagyják a felvételi rend korábbi rendszerét, ahol a diákok felvételikor azon a nyelven és abból a nyelvből vizsgáztak, amely nyelven tanultak a középiskolákban, így a magyar tannyelvű iskolák végzősei magyarul és magyarból. De a reform éppen ezzel ellentétes irányú folyamatokat eredményezett.

Sztaniszláv Nyikolájenko szocialista párti oktatási és tudományos miniszter 2007. július 13-án kelt, 607-es számú rendeletében kötelezővé tette minden felsőoktatási intézmény számára, hogy a 2008-2009-es tanévben a felvételt csak a független vizsgaközpontokban tett vizsgák eredményei alapján szervezhetik a felsőoktatási intézmények. A rendelet szerint minden vizsgát csak ukrán nyelven tehetnek, még a nemzetiségi iskolák végzősei is. Továbbá minden felsőokta-

tási intézmény bármely szakára, így például a magyar nyelv és irodalom szakra is, minden jelentkező köteles érettségit tenni ukrán nyelvből és irodalomból.

A választások után az új jobboldali oktatási miniszter, Ivan Vakarczuk az adott rendeletet részben módosította. 2007. december 25-én kelt, 1171-es számú rendeletében engedélyezte, hogy a nemzetiségi iskolák végzősei szaknyelvi szószedetet használhassanak a vizsgákon. Az ukrainai kisebbségek által generált külföldi politikai nyomásra a miniszter 2008. január 24-én kelt 33-as számú rendeletében úgy módosította az emelt szintű felvétellel kapcsolatos korábbi rendelkezését, hogy a 2008-2009-es években engedélyezik a nemzetiségi iskolák végzőseinek a szaktárgyakból a vizsgázást az oktatás nyelvén. Az egyenlő feltételek biztosítása jegyében ukrán nyelvből és irodalomból az ukrán anyanyelvű és ukrán iskolában érettségizettek és ukrán filológiára felvételizők számára készített tesztek alapján mérik fel a bármely szakra jelentkezők államnyelvismeretét. Az érintettek, valamint a kisebbségi érdekvédelmi szervezetek számtalan esetben fordultak minden hivatalhoz, így az oktatási minisztériumhoz, az államelnökhöz, a kisebbségi ombudsmanhoz, melyben kifejtették kifogásaikat a kisebbségekkel szembeni diszkriminációval kapcsolatban:

a) Miután minden szakra, szakirányra kötelező az emelt szintű érettségi ukrán nyelvből és irodalomból, a kisebbségi nyelven tanult diákok hátrányos helyzetbe kerülnek, mert számukra ugyanaz a követelmény, mint az ukrán iskolát végzett ukrán anyanyelvűek számára, holott számukra ez második nyelv. A kisebbségi iskolákban ráadásul nem olyan tanterv szerint és olyan óraszámban tanulták az ukránt, mint az anyanyelvű diákok, ami természetes. Az állam nem biztosította az államnyelv oktatásának tárgyi feltételeit, mert a rendszer bevezetéséig nem adtak ki a diákok számára árban hozzáférhető iskolai ukrán-magyar, magyar-ukrán kizsótárt, a tantervek és tankönyvek nem veszik figyelembe a kisebbségi nyelvek sajátosságait, nem az ukrán, mint második nyelv elve szerint készültek. Az ukrán nyelv oktatásának személyi feltételei is hiányosak, mert nem képezték szaktanárokat a nemzetiségi iskolák számára, így az iskolákban általában olyan pedagógusok tanították vagy tanítják az ukránt, akik valamilyen szinten beszélnek az ukrán nyelvet, jobbik esetben orosz nyelv- és irodalom diplomával rendelkeznek. A képesített ukrán nyelv és irodalom szakos tanárokat pedig a felsőoktatási intézmények arra képezték, hogy ukrán anyanyelvűek számára közvetítsék a magas ukrán nyelvi és irodalmi kultúrát, így nagy részük nehezen boldogul a kisebbségi iskolákban előforduló szakmai kihívásokkal. Az ukrán nyelv és irodalom vizsgán olyan irodalmi kérdések is szerepeltek, melyekre a kisebbségieket alig vagy egyáltalán nem készítettek fel. A kisebbségi iskolákban néhány éve vezették be az ukrán irodalom oktatását heti egy két órában úgy, hogy még irodalmi szöveggyűjtemények sem álltak illetve állnak a tanulók rendelkezésére, a vizsgákon viszont irodalomból különböző témájú esszéket kértek számon rajtuk. A felvételi szabályzat szerint azok a diákok,

akik a 12-es osztályozási rendszerben nem érték el ukrán nyelv és irodalomból a 124 pontot a 200 pontos teszten az emelt szintű érettségiben, nem nyújthatták be kérelmüket a felsőoktatási intézményekbe. Az ukrán vizsgák eredményeként a bejelentkezett magyar érettségizők 40-43%-a (annak ellenére, hogy a szaktárgyából jól teljesített) nem felvételizhetett, mert nem érte el a meghatározott 124 pontot ukrán nyelvből és irodalomból. Azok, akik letették az ukrán emeltszintű érettségüket, a felvételikor hátrányos helyzetbe kerültek az ukrán anyanyelvű és ukrán iskolát végzettekkel szemben, mert bármilyen jól teljesítettek a szaktárgyukból, összesített pontszámuk az ukrán vizsga miatt nem érte el az államilag finanszírozott helyekre meghatározott ponthatárt, így jó esetben is csak költségterítéses képzésre nyerhettek felvételt.

b) Diszkriminatív jellegűnek tartották azt, hogy a miniszter csak két évre engedélyezte a szaktárgyak fordítását az oktatás nyelvére, ez egyértelműen a nemzetiségi oktatási rendszer leépülését célozta meg, arra ösztönözve a szülőket, hogy ne anyanyelvű iskolákba írassák gyermeküket, illetve az egész rendszer elmentmondott a hatályos törvényeknek, ugyanis a kisebbségeknek csorbult az a joga, amely biztosítja az esélyegyenlőséget a felsőoktatási felvétel esetén.

A kisebbségek által felvetett esélyegyenlőség biztosítását kérő levelekre az oktatási miniszter nem az esélyegyenlőség biztosítása érdekében tett lépéseket, hanem az ukrán nyelvre és irodalomra fordított órák számát növelte a szaktárgyak órakeretének rovására, és a szaktárgyak oktatását ukrán nyelvre kívánta átvezetni. 2008. május 26-án kelt, 461-es számú rendeletében az ukrán nyelv oktatásának javítására egy 2008-2011 közötti időszakra vonatkozó programot adott ki. A rendelet a kisebbségek számára egy átirányítós oktatási modellt írt elő. Első lépésben a tárgyak egy részét előbb két nyelven, majd ukránul tervezték oktatni. A rendelet mellékleteként szereplő cselekvési tervben heti 2 órával növelve tervezték a 10. és 11. osztályban az ukrán irodalom oktatását, ami nem pótolja, nem pótolhatja az ukrán anyanyelvűekkel szembeni hátrányt, nem egyenlíti ki az esélyeket, ha a követelményt az anyanyelvű végzősökhöz igazítják. Ukrajna történetét a 10. osztályban anyanyelven tanítanak a kötelező óraszámban, a szabadon választható órák számának rovására pedig heti két órában ukrán nyelven kellett volna tanítani, míg a 11. osztályban Ukrajna történetét teljes mértékben ukránul oktatták volna. A 11. osztályban is át kellett volna térni a kétnyelvű oktatásra úgy, hogy a szabadon választható órakeretből heti két órában tanulták volna a matematikát, és heti két órában egy választott tárgyat szintén ukránul. A rendelet előrevetítette, hogy a következő évben már az érettségüket sem engedélyezik anyanyelven letenni a szaktárgyukból. Az ütemterv szerint az alsó tagozatban a 2-4. osztályokban is növelték volna az ukrán órák számát, ami lehet, hogy célszerű, de csak abban az esetben, ha megváltoztatják a nyelvoktatás tárgyi és személyi feltételeit, valamint az ukrán nyelv oktatásának módszertanát. A tervek szerint az 5. és 6. osztályban Ukrajna történetét a kötelező óraszámokon kívül 0,5-1 órában ukránul is tervezték

tanítani a szabadon választható órák rovására. A földrajzot a 7. osztálytól kezdve a tervezet szerint teljesen ukránul, míg a matematikát a 7. osztálytól kezdve az előírt óraszám mellett heti 1 órában ukránul kellett volna tanítani. A cselekvési terv alapján 2008. július 1-jéig tervezték kidolgozni azt a módszertani utasítást, mely szerint a kisebbségi oktatási intézményekben a következő tanévtől Ukrajna történetét, földrajzát, a testnevelést, a technikát, valamint a „Haza védelme” című tárgyakat ukrán nyelven tanítanak. Tervezték kétnyelvű szakszótárak kiadását, a csoportbontást ukrán nyelv és irodalom órákon, az ukrán tanárok nyelvpótlékának növelését, a szaktanárok átképzését, hogy ukrán nyelven tudjanak tanítani, valamint könyvtár- és tankönyvfejlesztést. A rendelet ugyan hivatkozott a hatályos törvényekre, de szelektíven, így a nyelvtörvényre, az oktatási törvényre, a Regionális Nyelvek Európai Chartájára, a nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó egyezményekre, viszont a kisebbségi nyelvek fejlesztésére, megőrzésére, támogatására vonatkozólag egyetlenegy határozat sem született, ezért nehéz elképzelni, hogy mindez ezen érdekeket is tartalmazza.

A 2010-es választások után Dmitro Tabacsnik az oroszbarát RP jelöltje lett. A felvételit a 2010—2011-es tanévben az alábbiak szerint határozta meg:

- az ukrán továbbra is kötelező. A követelményrendszer továbbra is az ukrán anyanyelvű, ukrán iskolát végzettek és ukrán nyelv és irodalom szakra felvételizők mércéjéhez igazodik minden szak esetében;
- aki a szaktárgyból elért 170 pontot, ukránból teljesíthet 124-nél kevesebbet is;
- az emelt szintű eredmények három évig lettek érvényesek;
- a levelező tagozatra a felsőoktatási intézmények belső vizsgát is szervezhettek azok számára, akik 2007-előtt érettségiztek
- az orosz nyelvet beemelték a választható nyelvek körébe, a többi ukrainai kisebbség nyelvét nem.

A Tabacsnik által irányított minisztérium 2012-es évben kiadott felvételi rendeletében az ukránt továbbra is meghagyták kötelező felvételi tárgyként minden szakra, de új elemeket építettek a rendszerbe:

- az egyetemek három, a minisztérium által előírt tárgyból tett érettségi vizsgatárgy eredményei alapján vehetik fel a jelentkezőket;
- az egyik tárgy a szakiránynak megfelelő: (matematika szakra matematika stb., de magyarra az idegen nyelv, óvodapedagógiára a biológia, ami egységes az orvosi és biológia szakra felvételizők követelményével, tanítói szakra a matematika, a matematika és mérnöki szakra felvételizők követelménye szerint stb.)
- azok jelentkezhetnek felsőoktatási intézménybe, akik a kijelölt szaktárgyból elérték a 140 pontot, a többiből legalább a 124-et;
- akik a szaktárgyból elérték 170 pontot, a másik két felvételi tárgy egyikéből 124-nél kevesebb teljesítése esetén is jelentkezhetnek főiskolára;

- az emelt szintű eredmények három évig érvényesek;
- a felsőoktatási intézmények a nemzetiségi nyelvet oktató szakokra, így magyar szakra is, szervezhetnek belső felvételit harmadik vizsgatárgyként.

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy az ukrán politikai elit körében hallgatóság egyetértés van abban, hogy a kisebbségeket rendeletekkel rávezetik az 1997-es koncepciótervezet önként vállalt bevezetésére, hogy a továbbtanulni vágyók az ukrán oktatást válasszák. A felsőoktatási továbbtanulás terén a kisebbségek lehetőségei lényegesen szűkültek a szovjet rendszerhez, és a függetlenség első éveiben kialakult gyakorlathoz képest, amikor minden jelentkező a középiskolai tanulmányainak nyelvén és nyelvéből felvételizhetett, így a magyar iskolák végzősei magyarból és magyarul.

Új helyzetet teremtett a kisebbségi oktatás terén a 2012-ben elfogadott, a köztudatban a regionális nyelvekről szóló törvény: „Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól”. A törvény széles elvi kereteket biztosít a kisebbségek anyanyelv-használatának azokon a helyeken, ahol regionálissá nyilvánították valamelyik kisebbség nyelvét. Az anyanyelvi oktatás szempontjából is tartalmaz számos pozitív pontot. Aggodalomra ad okot, hogy országos politikai körökben arról nyilatkoztak, hogy főleg az orosz kisebbségre gondoltak az elfogadásakor, a többiek esetében nem kívánják teljes mértékben megvalósítani. A kárpátaljai magyar oktatás megmaradásának egyik alapfeltétele lehet ez a törvény, ha sikerül betartatni a kisebbségek számára garantált törvényi lehetőségeket az anyanyelv, nyelvhasználat, anyanyelvű-anyanyelvi oktatás terén betartatni.

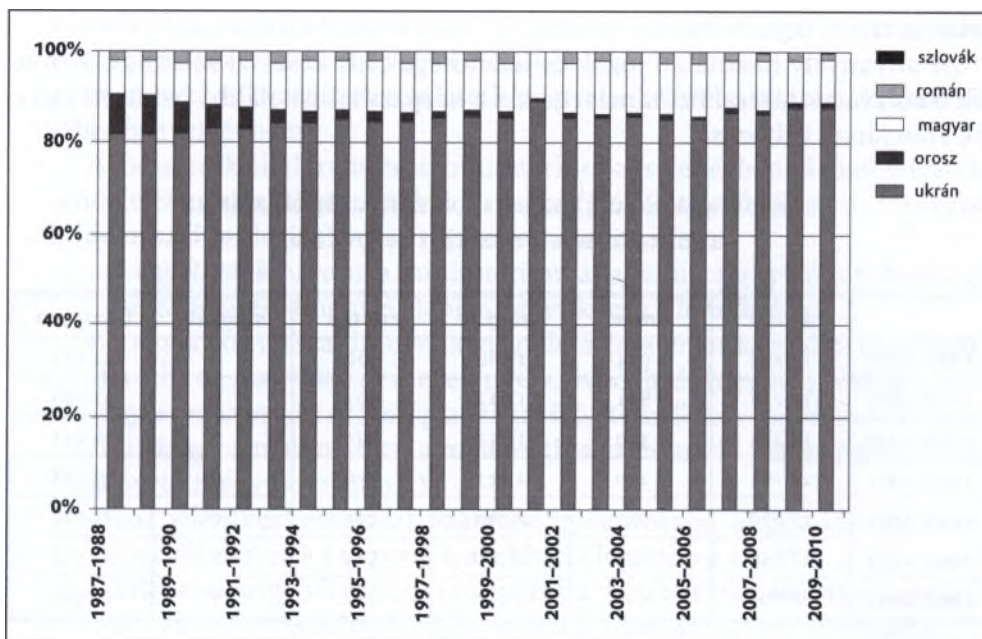
Az anyanyelv-használati jogok és lehetőségek kis késéssel kihatnak a tanulók iskolaválasztására. Ezt támasztja alá a kárpátaljai iskolákba beíratott tanulók arányának változása.

A kárpátaljai iskolákba beiskolázott tanulók aránya
az oktatás nyelve szerint 1987-2009

	ukrán	orosz	magyar	román	szlovák	Összesen
1987-1988	18 104	1934	1586	499	0	22 123
1988-1989	17728	1811	1622	507	0	21668
1989-1990	17 454	1 399	1913	525	0	21 291
1990-1991	18765	1 200	2147	476	0	22588
1991-1992	17670	1 007	2160	491	0	21 328
1992-1993	18 856	682	2 311	533	12	22394
1993-1994	18 899	546	2442	492	7	22 386

	ukrán	orosz	magyar	román	szlovák	Összesen
1994-1995	19231	472	2440	466	8	22 617
1995-1996	18574	459	2370	485	8	21 896
1996-1997	18115	367	2365	530	4	21 381
1997-1998	17913	327	2 203	530	24	20 997
1998-1999	17 620	307	2148	461	22	20558
1999-2000	16 956	305	2 069	487	19	19836
2000-2001	17 349	181	1939	5	18	1990
2001-2002	14889	173	1 922	422	15	17421
2002-2003	14 271	154	1934	372	12	16743
2003-2004	13469	129	1693	402	8	15 701
2004-2005	13 100	121	1777	367	8	15 373
2005-2006	12 158	104	1647	374	8	14291
2006-2007	12734	131	1499	316	18	14698
2007-2008	12 181	135	1495	276	27	14114
2008-2009	12 541	146	1321	296	22	14 326
2009-2010	12 868	146	1385	262	30	14 691

A kárpátaljai iskolákba beiskolázott tanulók aránya az oktatás nyelve szerint 1987-2009

Magyar tannyelvű osztályokba beíratott gyerekek
beiskolázási számának változása Kárpátalján (1997,2007,2008)
(Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály)

	1997/1998	2007/2008	2008/2009
Beiskolázás magyar osztályokba	2203	1446	1321
Beiskolázás magyar osztályokba (%)	100	66	60

Beiskolázás változása a magyar tannyelvű osztályokba Kárpátalján
(1997,2007,2008,2009)

	1997/1998	2007/2008	2008/2009	2009/2020
Beiskolázás magyar osztályokba	2203	1495	1321	1385
Beiskolázás magyar osztályokba (%)	10,49	10,59	9,22	9,43

Ukrajna függetlensége óta, 1991 és 2004 között abszolút számokban nőtt a magyar iskolákba járó tanulók száma, és meghaladta a 10%-ot évfolyamonként, ami nem érte el a 2001-es népszámlálás szerinti kárpátaljai magyarok részarányát, a 12,4%-ot, de a tömbmagyarság által lakott régiókban megközelítette azt. Ezt a helyzetet rendítették meg a 2006-ban és utána hozott miniszteri rendeletek. A kárpátaljai iskolákba járó gyerekek megoszlása az oktatási nyelv alapján azt mutatja, hogy 2008-ig növekedett a tanulói létszám a magyar tagozatokon, ami az elmúlt évek pozitív magyar-magyar kisebbségpolitikájának (státustörvény, magyarországi továbbtanulási lehetőségek stb.), valamint Magyarország mint EU-s állam státusának, presztízsének tudható be. A szabadabb légkörnek is köszönhető, hogy olyan területeken, ahol a 1944 után nem szervezetek magyar tannyelvű óvodákat, iskolákat, a szülők kérésére önálló magyar osztályok indultak (Kőrösmező, Rahó, Huszt, Gyertyánliget, Szolyva). A szórványvidéken megerősödött az intézményi iskolai képzés. Míg a szovjet rendszerben csupán Aknaszlatinán, Técsőn, Visken működtek magyar iskolák, úgy 1992 után már Huszton, Rahón, Kőrösmezőn, Gyertyánligeten, Szolyván is indítottak magyar tannyelvű osztályokat. A Felső-Tisza vidékén főleg a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, a Római Katolikus Egyház, Szolyván a Kárpátaljai Református Egyház, a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség támogatásával működnek ezek az intézmények. Ezt a folyamatot lezártnak tekinthetjük egyelőre, mert az emelt szintű érettségi bevezetésének következtében a szülők egy része

gyermek boldogulása érdekében az ukrán oktatási intézményekbe íratta be, illetve át csemetéit. A 2008-2009-es tanévben Huszton nem indult magyar első osztály, Técsőn alig tudták megszervezni. Szürtében a 2008-2009-es tanévben nem indult magyar tannyelvű 10. osztály, mert az általános iskola után elvitték a gyerekeket más oktatási intézménybe. Számos faluban (például Koncházán, Badalóban, Szürtében, Bótrágyon) a magyar tagozatra alig vagy egyáltalán nem írtak magyar gyermeket.

Több településen a roma szülők iskolaválasztásának köszönhetően maradt fenn a magyar oktatás. A romák születési rátájának köszönhetően így megállt a magyar iskolák tanulólétszámának csökkenése. A romák születési rátájának jelentős növekedése a legutóbbi években hozott szociálpolitikai rendelkezésnek köszönhető. Az ukrán állam a kisgyermekes családokat segítő törvény¹ értelmében, azokat a családokat, ahol 2007. december 31. után gyermek születik, jelentős anyagi támogatásban részesíti. Az első gyermek esetén 12 240 Hr (mintegy 1700 eurót tett ki a kihirdetéskor, a gazdasági válság előtt), a második gyermek születésekor 25 000 Hr (kb. 3570 euró), a harmadik a további gyermek születése után 50 000 Hr (7140 euró). A támogatások egy részét egy összegben kapják meg, a többit havi bontásban. Az első gyermeknél egy összegben 4800 Hr, a többit egy éven keresztül havi 620 hrivnyás részletekben, második gyermeknél egy összegben 4840, a többit 24 hónapon keresztül. A rendeletnek köszönhetően a szülési kedv elsősorban a romák körében nőtt meg, akik gyermekeiket magyar osztályokba járatják, így néhány éven belül megváltoztatják egyes településeken a tanulók arányát, ami újabb szakmai kihívást jelent a kárpátaljai magyar iskolákban dolgozó pedagógusok és iskolák számára. Erre célszerű lenne felkészíteni az iskolákat és a pedagógusokat.

Az oktatási-nevelési támogatás jelenlegi rendszere sem kedvez a városi magyar iskolák, valamint a város közeli, kis létszámú elemi- és általános iskolák számára. Sok szülő, annak ellenére, hogy lenne lehetősége gyermeke számára anyanyelvű oktatási intézményt választani, a közeli ukrán iskolát választja, ahol tantárgyként heti egy két órában tanítják a magyart, mégis megkapják a támogatást. Ez kétszeresen sújtja a magyar iskolákat. Egyrészt negatívan hat presztízszükre, másrészt az elvitt gyerekek miatt megszűnhet az osztály, mert az osztály indításához szükséges minimum alá csökkenhet a tanulói létszám a kisebb településeken, veszélyeztetve ezen intézmények létét. (Halábor, Kígyós, Asztély, Ardó stb.) A beiskolázási mutatók szerint, ha nem változik a helyzet, a következő évtizedben átrendeződhet a magyar oktatás intézményi hálózata Kárpátalján. Megszűnhetnek elemi iskolák, elemivé válhatnak általános iskolák, és általános iskolává minősülhetnek középiskolák.

A folyamatot elősegíti az az oktatási rendelet,² amely alapján 2010-ig az oktatási intézményeknek profilt kellett választaniuk, vagyis az oktatás a felső évfo-

lyamokon szakirányú lesz (általános, humán, reál, természettudományi, szakmai, művészeti stb.). A párhuzamos osztályokkal nem rendelkező kis létszámú iskolák nem tudják ezt megvalósítani, így nagy valószínűséggel kialakulnak azok az iskolaközpontok, amelyek a felső tagozatban több párhuzamos osztályt tudnak indítani, megközelíthetők tömegközlekedéssel vagy iskolabusszal, esetleg kollégiummal rendelkeznek, például a tehetséggondozó középiskolák. Az ukrán oktatási rendszerben ezeket líceumoknak, gimnáziumoknak hívják. Kárpátalján két állami magyar tannyelvű hétosztályos gimnázium működik, az egyik Ungváron, a másik Beregszászon. Két líceumot, a Técsőit és a Jánosit, szintén az állam működteti, míg a református egyház három, a római- és a görög katolikus egyházak egy-egy líceumot tartanak fenn. A nem állami, tehát az egyházak által létrehozott iskolák - mint kollektív tulajdonjogú nonprofit intézmények - az államtól alaptámogatást kaptak az állam által előírt kötelező tantárgyak tanítására. Az egyház által felvállalt további órák tiszteletdíját, az intézmény üzemeltetését, a kollégiumi ellátás költségeit az alapítók fedezték. Az intézményeket 10 évente akkreditálják, teljes körű ellenőrzéssel vizsgálják, hogy megfelelnek-e az állami követelményeknek. 2004-ben a törvényhozók megszüntették a kollektív tulajdonjogi formát és mindegyik intézményt magántulajdonúvá nyilvánították. A magántulajdonú intézményeknek viszont az oktatási törvény szerint már nem jár állami normatíva, amit megvontak tőlük. A járási költségvetés programfinanszírozással támogathatja az intézményeket járásonként más-más összeggel és célra.

A magyar tannyelvű első osztályokba beiskolázott tanulók nagy része (mintegy 50%-a) nem jut el az érettségiig. Elképzelhető, hogy egy részük a 9. osztály után technikumokban, ahogy most nevezik: I—II. fokozatú felsőoktatási intézményekben folytatják tanulmányaikat, amit nem támaszt alá a felsőoktatásban tanuló magyarok száma, és az sem, hogy nagyon gyér a magyar nyelvű képzési kínálat. A nagy kimaradási arány az általános iskola után inkább a roma tanulóknak köszönhető.

A magyar iskolákba beiskolázottak
és közülük érettségizettek aránya 2002-2007 között
(Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály)

érettségi éve	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007
I. OSZT	1913	2147	2160	2311	2442	2440
II. OSZT.	1052	1292	1376	1263	1196	1221
Különbség	861	855	784	1040	1246	1219
%	55	60	64	55	49	50

A magyar iskolákban érettségizettek eredményességéről megbizonyosodhatunk a 2008-tól tett emelt szintű érettségik vizsgaeredményeiből, melyeket az oktatási minisztérium minden évben közzé tesz a tesztközpont honlapján.³ A 2008-as évtől csak az emelt szintű érettségi alapján felvételizhettek a diákok. Minden felsőoktatási intézmény csak a vizsgaközpontokban kiállított okiratok, úgynevezett „szertifikátok” alapján vehette fel a hallgatókat, saját belső vizsgát nem szervezhetett. A felsőfokú képzés mindegyik szakára kötelező volt az ukrán emelt szintű érettségi, aminek tartalmi követelményeit az ukrán tannyelvű iskolák és az ukrán szakra felvételizők tanterveihez igazították. A szervezők, nem azt kérték vagy kéri számon a nemzetiségi iskolák diákjaitól, amit tanultak, hanem a kisebbségieknek is az ukrán iskolák tanterve szerint összeállított tesztek alapján kell vizsgázni. A szaktárgyakból lefordították a tesztek, így a tesztelmélet szerinti adatfelvételi objektivitást ebben az esetben betartották. Aki nem éri el az emelt szintű érettségin 200 pontból minimum a 124 pontot, nem nyújthatja be felvételi kérelmét egyik felsőoktatási intézménybe sem, még a magyar nyelvű főiskolára vagy tagozatokra sem, csak abban az esetben, ha a szakirányú fő tárgyból eléri a 170 pontot. 2010-től a fő szaktárgyból legalább 140 pontot kell elérni, hogy benyújthassa jelentkezését valamely felsőoktatási intézménybe. Ovodapedagógia szakon biológia a fő tárgy, ugyanazzal a követelménnyel, mint az orvosin, tanítói szakra a matematika a fő tárgy, mint a leendő mérnökök vagy matematikusok esetében.

A tesztek maximális pontértéke 200, de ebből mindenkinek megelőlegeztek 100 pontot, így lényegében 100 pontos tesztek kellett kitölteniük a jelentkezőknek. Az eddigi vizsgált eredmények alapján: az ukrán nyelv és irodalom vizsgán elért eredmények miatt a magyar nyelven elvégzett középiskola után a jelentkezők jelentős része nem jelentkezhet felsőoktatási intézménybe, mert nem érte el a továbbtanuláshoz szükséges minimális pontszámot. Ennek okai között elsősorban az lehet, hogy a szervezők megsértették a mérés mint értékelés jóságmutatóját, vagyis a teszt nem azt mérte a kisebbségek körében, amit mérni akartak. A kérdésekben olyan tananyag szerepel, amit egyáltalán nem tanultak, nincs az előírt tantervben, ráadásul mindenki számára kötelező volt az ukrán irodalmi kérdések sora is, amit nem, vagy alig tanultak a nemzetiségek nyelvén oktató intézményekben. Az ukrán nyelvet és irodalmat a kisebbségi iskolákban kevesebb óraszámban is tanulták, mint a többségiek. Az eljárással kapcsolatban alapkérdés az is, hogy olyan szinten kell-e ismerni az ukrán irodalmat és nyelvet annak, aki reál vagy műszaki pályára készül, mint az ukrán nyelv és irodalom szakra felvételizőknek, vagy hogy az ukrán vizsga a nyelvismeretet méri-e. Az ukrán tesztek nyelvtani alapon lettek összeállítva, ahelyett, hogy a nyelvi kompetenciát mérték volna. A tesztközpont honlapján elérhető statisztikák szerint kevesen próbálkoztak a felvétellel a magyar iskolák végzősei közül a kárpátaljai területi átlaghoz képest. Míg az ukrán iskolák végzőseinek mintegy 80%-a

bejelentkezik emelt szintű érettségire, addig a magyar tagozatok végzősei közül mindössze az érettségizők 50%-a. A 2008-as évben a bejelentkezettek közül nem érte el a 4-es osztályzatot 265 fő (43%), így abban az évben 354-en felvételizhettek, vagyis az érettségizők 30%-a, az adott korosztály 16%-a. Az ukrán nyelv oktatásának hiányossága egyetemesnek mondható, és lényegi különbséget nem mutat az általános középiskolák, valamint a tehetséggondozó líceumok, gimnáziumok között. A helyzet a következő években sem változott lényegesen. A többi emelt szintű vizsga eredményei azt mutatják, hogy a legtöbb tantárgyból a magyar tannyelvű iskolákban érettségizettek elérik vagy némileg meghaladják az ukrán iskolákban érettségizettek szintjét. Például matematikából, biológiából, fizikából jobb teljesítményt nyújtottak ukrán iskolákban érettségizett kortársaikhoz képest. A líceumokban, gimnáziumokban érettségizettek teljesítménye a szaktárgyakból jobb, mint az általános középiskolákban érettségizetteké. Ez természetesnek tekinthető, mert a líceumokban és a gimnáziumokban egy előzetes kiválasztás alapján nyernek felvételt a diákok, és egyébként is motiváltabbak, mint a középiskolákban tanulók zöme. A líceumok és gimnáziumok végzősei átlagban jobb teljesítményt nyújtottak, mint a hasonló típusú ukrán nyelven oktató intézmények végzősei. Kevesebb volt a nem teljesítők aránya, de kevesebben értek el 10-12-es osztályzatot is. Ez arra utal, hogy az adott intézményekben nagyobb figyelmet kellene fordítani az egyetemi felkészítésre, az emelt szintű érettségik követelményrendszerének megismertetésére, a tehetséggondozásra, a kötelező tananyag tanítása mellett differenciáltan segíteni a tanulók érdeklődésének és képességeinek megfelelő elmélyülést.

Az oktatás színvonalát befolyásolják az oktatás körülményei, a tanítás tárgyi feltételei, a módszertani ellátottság, a személyi állomány és annak szakmai, pedagógiai felkészültsége, hozzáállása. Tekintsük át, mi a helyzet ezen a téren!

Az iskolai tanrend, az óratervek, a tankönyvellátás az egyik alapvető kérdés.

Ukrajna függetlenségi nyilatkozata után, 1991-ben kidolgozták az első önálló óraterveket⁴, a tantárgyak oktatásának tartalmi követelményeit, programokat,⁵ illetve a hozzájuk rendelhető tankönyveket. Az ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium 1992-től kezdve folyamatosan módosítja az új óraterveket a különböző típusú oktatási intézmények számára. Az első években ezek az óratervek átmeneti óratervekként jelentek meg, azt sugallva, hogy a végleges óratervek jóváhagyása még nem történt meg. Az óratervek szerkezetileg változtak a szovjet rendszerben használt óratervekhez képest. Struktúráját tekintve két részből állnak: az úgynevezett invariáns és variatív tantárgyi csoportokból. Az invariáns tantárgyi csoporthoz tartoznak azok a tantárgyak és a hozzárendelt heti óraszámok, amelyek kötelezően oktatandók minden ukrain oktatási intézményben, vagyis biztosítják az egyetemességet. A variatív órakeretben feltüntetik évfolyamonként azt a heti óraszámot, amit az oktatási intézmények saját belátásuk alapján, esetleg a szülők igényeinek figyelembevételével, a regio-

nális sajátosságok adta különbözőségeikre adott válaszként használhatnak különböző tantárgyak oktatására. Ez utóbbi azt jelenti, hogy ezen óraszámom belül az iskola tantestületének, igazgatóságának javaslatára, esetleg a szülők igényeinek figyelembe vételével például bevezethető lenne „A magyar nép története” című tantárgy, akár kötelező órarend szerinti oktatásként. A variatív órakeretet felhasználhatják az oktatási intézmények kiscsoportos fakultációk indítására, felzárkóztató programokra, vagyis egyéni foglalkozásokra a gyengébben teljesítők számára, de tehetséggondozásra is, szintén egyéni foglalkozás keretén belül. A variatív, vagyis a szabad órák száma évfolyamonként változik, és az első osztályban általában heti két-három órát jelent, ami az érettségit jelentő osztályra elérheti akár a tízet is. Jelentősen változtak az óratervek, amikor az általános közép fokú képzésről szóló oktatási törvényt elfogadták,⁶ és ennek értelmében az oktatási rendszer folyamatosan a 12 éves közép fokú oktatásra tért át. Az áttérés a 4+5+3-as szerkezetet jelentette a törvény szerint, ami azt jelenti, hogy 12 év után érettségizhettek volna azok a tanulók, akik 2000 után léptek be az oktatási rendszerbe. Ezt a folyamatot a 2010-ben hatalomra került oroszbarát Régiók Pártja megakasztotta és visszatértek a 11 éves közép fokú oktatásra, a 4+5+2 szerkezetre. Az új típusú oktatási szerkezet mindig új óraterveket, tanterveket igényel. 2000-től kezdve (előbb az elemi, majd a felső tagozatok számára is) a minisztérium kidolgozta a 12 évfolyamos oktatásra vonatkozókat, majd 2010-től az 11-éves szerkezetre kezdtek tervezni. Ezek szerkezetileg a 90-es évek elejének óraterveit tükrözik, tehát megmaradt az oktatás bázisát vagy az országos szinten közös tudásalapot biztosító invariáns rész, és az egyéni igényeket, sajátosságokat tükröző variáns rész. Az új óratervek viszont a tanítandó tantárgyakat műveltségi csoportokra bontva adják meg. A műveltségi csoportok a következők: nyelv és irodalom, társadalomtudomány, esztétika, matematika, természettudományok, technológia, egészségvédelem. A nyelvi, irodalmi tantárgyi csoporthoz tartoznak az alábbi tantárgyak: ukrán nyelv, idegen nyelv, nemzetiségek nyelve, ukrán irodalom, világirodalom, nemzetiségek irodalma. A társadalomtudományi tantárgyi csoport része: Ukrajna története, világtörténet (egyetemes történelem), etika című tantárgyak. Az esztétikai tantárgyi csoporthoz tartozik az ének-zene, vizuális nevelés, kultúrtörténet. A matematika tantárgyi blokk része a matematika, algebra és mértan. A természettudomány tantárgyi csoporthoz tartoznak a természetismeret, biológia, földrajz, fizika, kémia tárgyak. A technológia a kézimunka és az informatika tantárgyakat jelenti. Az egészségvédelem a testnevelés órákat és az egészségvédelmi elméleti nevelést jelenti. Az új óratervekben jelentős változást hozott az, hogy országos szinten kötelezővé tették az első idegen nyelv oktatását az elemi iskola 2. osztályától kezdve, és a második idegen nyelv oktatását az 5. osztálytól kezdve. Ez azt jelenti, hogy egy nemzetiségi oktatási intézményben, például a magyar vagy román tananyelvű oktatási intézményben tanuló diákok a második osztálytól kezdve há-

rom nyelvet tanulnak: anyanyelvüket, ukrán nyelvet és egy nyugati idegen nyelvet, az ötödik osztálytól négyet (anyanyelv, ukrán nyelv, első idegen nyelv, második idegen nyelv). A 2. osztálytól kezdve a 2013-as évtől kötelező lesz az informatika oktatása. Az óraterveket vizsgálva egy másik szembetűnő változás, hogy míg az ukrán tannyelvű középiskoláknál a világirodalmat önálló tantárgyként tanítják, addig a nemzetiségi iskolákban a világirodalom a nemzetiségi irodalom részét képezi, azaz integrált irodalomoktatás folyik (emellett ukrán nyelven külön tárgyként ukrán irodalmat is oktatnak az iskolák a kötelező, invariáns tárgyak keretén belül). Pedagógiailag ez a megoldás nem is lenne rossz, mert egységes irodalomszemléletet nyújt a tanítványoknak, gondot jelent viszont az, hogy a tantárgyra fordítandó óraszám kevesebb, mint az ukrán tannyelvű oktatási intézményekben az ukrán irodalomra és világirodalomra (mint külön tárgyakra) adott óraszámok. Az alsó tagozatban új kötelező tantárgyakat vezettek be: „Az ember és a világ” és „Én és Ukrajna” címmel az első és második osztályokban heti egy-egy órában, a harmadik-negyedik osztályokban heti két-két órában. Ezek a tantárgyak magukban foglalják a korábbi években már bevezetett környezetismeret című tárgyat, de a tantárgy tartalmát tekintve inkább az állampolgári alapismeretekre koncentrálnak, vagyis az ukrán állampolgár tudatos hazafias nevelését célozza meg. Az anyanyelv oktatása az ukrán tannyelvű oktatási intézményekben a négy évfolyam alatt az alábbiak szerint történik: 1. oszt.: 8 óra/hét, 2. oszt.: 7 óra/hét, 3. oszt.: 7 óra/hét, 4. oszt.: 7 óra/hét. Azokban az oktatási intézményekben, ahol az oktatás nyelve ukrán, de a nemzetiségek nyelve is oktatható tantárgyként, az ukrán nyelv oktatására az elemi osztályokban a négy évfolyam alatt így alakul: 1. oszt.: 7 óra/hét, 2. oszt.: 6 óra/hét, 3. oszt.: 7 óra/hét, 4. oszt.: 5 óra/hét. A nemzetiségi nyelvek tanítására összességében heti 6 órával szánják hetente a négy év alatt (1. oszt.: 1 óra/hét, 2. oszt.: 1 óra/hét, 3. oszt.: 2 óra/hét, 4. oszt.: 2 óra/hét). A nemzetiségek nyelvén oktató ukrán intézmények elemi osztályaiban az ukrán nyelvet összességében a négy évfolyam alatt átlag 3,5 órát szántak (1. oszt.: 3 óra/hét, 2. oszt.: 3 óra/hét, 3. oszt.: 4 óra/hét, 4. oszt.: 4 óra/hét). Az anyanyelvre ezekben az oktatási intézményekben átlag 5 óra/hét időegységet fordítanak (1. oszt.: 6 óra/hét, 2. oszt.: 5 óra/hét, 3. oszt.: 5 óra/hét, 4. oszt.: 5 óra/hét). A gyerekek heti maximális megterhelése mindegyik oktatási intézményben azonos lehet: az első osztályban 20 óra/hét, a második osztályban 20 óra/hét, a harmadikban 22,5 óra/hét, a negyedikben 22,5 óra/hét. A nemzetiségi iskolákban tanító pedagógusok, illetve a szülők egy része nem ellenezné, ha a gyermekek számára egy-két órával megnövekedne heti megterhelésük, amit a nyelvtanításra fordíthatnának.

Rendelkeztek arról is, hogy az első osztálytól kezdve az ukrán nyelv oktatásának hatékonysága érdekében az osztályokat csoportokra lehet bontani a nyelvórákon, de ez költségvetés függő. A választható tárgyak bevezetését faluhatáron négy, míg városokban nyolc jelentkező esetén lehet megvalósítani. A rendelet

engedélyezi a javasolt tanévszerkezettől való eltérést a felügyeleti szervekkel történő egyeztetések alapján, mely alapfeltétele, hogy a tanévben a munkanapok száma nem lehet kevesebb, mint a törvény által előírt 175. A Minisztérium 2004-től részletes intézkedési rendeletet ad ki az óratervekben szereplő tantárgyak oktatásának sajátosságairól, tartalmáról, vagyis bevezetik a kerettantervet, amit „állami standardnak” neveznek, és amit időközönként módosítanak.

Elemelve az óraterveket, megállapíthatjuk azt is, hogy jelentős mértékben növekedett az államnyelv oktatására szánt órakeret a nemzetiségi iskolák esetében. A függetlenség első éveiben folyamatosan alacsony, heti két-három órában oktatták az ukrán nyelvet, főleg a társalgási nyelvet, míg 2000-től külön tárgyként tanítják az ukrán nyelvet és külön tárgyként az ukrán irodalmat. A nemzetiségi iskolákban az 5. osztálytól kezdve egyforma óraszámokban, azaz heti 2-3 órában oktatják az ukrán nyelvet, az idegen nyelvet és az anyanyelvet, az 5-9. osztályokban mindegyik tárgy oktatására összességében 12 órát fordítanak az öt év alatt. Más a helyzet az irodalom oktatása terén. Az általános iskolában (5-9. osztály) az ukrán irodalomra heti két órát szánnak évfolyamonként, vagyis összességében az öt év alatt 10 órát, míg a nemzetiségi irodalomra és a világirodalomra 1,5 órát évfolyamonként, vagy 7,5 óra/hetet az öt év alatt. Az ukrán tannyelvű oktatási intézményeknél az ukrán nyelv oktatására ezen korosztály esetében, az öt évfolyam alatt 13,5 óra/hetet szánnak, az ukrán irodalomra összességében 10 óra/hét, világirodalomra összességében 5 óra/hét, idegen nyelvre 13,5 óra/hetet szánnak. Az ukrán tannyelvű oktatási intézmények számára olyan óratervek is készültek, amelyek két idegen nyelv oktatását is engedélyezik. Ezek esetében az egyik idegen nyelv lehet az adott területen élő nemzetiségi kisebbségek nyelve is, a regionális nyelvtörvény elfogadása után az a nyelv is, amely ezt a státust megkapta, sőt ezt kötelező lenne oktatni az ukrán tannyelvű iskolákban. A nyelvi és irodalmi tantárgyi csoporton belül az általános iskolákban az arány a különböző tantárgyak között a következőképpen alakul: az ukrán nyelvre összességében 13,5 óra/hetet, az idegen nyelvre 13,5 óra/hetet, a nemzetiség nyelvére 10 óra/hetet, ukrán irodalomra 10 óra/hetet, világirodalomra, amely tartalmazza a nemzetiségi irodalmat is, összességében 5 óra/hetet szánnak. Ugyanez az óraelosztás vonatkozik a nyelvi, irodalmi blokkon belül azon ukrán tannyelvű oktatási intézményekre, ahol két nyugati idegen nyelvet taníthatnak.

Az óratervek csak abban az esetben szolgálják az alternatív választást, ha azokat célszerűen és az eredeti elképzelésnek megfelelően használják fel. Például: ezen óraszámokon belül a nemzetiségi iskolákban, így a magyar tannyelvűekben is alkalom nyílna a magyar nép történetének oktatására, hogy az iskolák végzősei úgy fejezzék be azt, hogy népük múltjáról átfogó képet kapjanak, ami segítheti önértékelésüket, egyéni értékrendjük kialakulását. A gyakorlat azt mutatja, hogy ebben a kérdésben nincs kialakult konszenzus, számos iskolában nem élnek a lehetőséggel, vagy az iskolák vezetői helyenként

nem a tanulók érdekeit tartják szem előtt elsősorban, hanem a pillanatnyi egyéni érdekeket.⁷ A 2005-ös évben készült egy felmérés a magyar nép történelmének oktatásáról, amely az alábbiakat állapította meg: „A megvizsgált 64 iskolából 50% jelezte, hogy a nemzeti történelem iskolai órarendbe került, 43%-ukban viszont fakultációként van jelen - tehát órán kívüli foglalkozásokként -, de kötelező jellegű a tanulók számára. A válaszadók 7%-ban jelezték, hogy önképzőkörként és választható fakultációként lehet megismerkedni a nemzeti történelemmel.” A felmérés szerint a Beregszászi járásban a 7-9. osztályokban tanítják, míg a többi járásban a 6-11. osztály között különböző variációk szerint az egyéves időtartamtól az ötévesig. A tanulmány megállapítja, hogy míg az egyetemes történelem és Ukrajna története időben párhuzamosan halad, addig a nemzeti történelem először csak részlegesen, majd a hetedik osztály végére kronológiailag teljesen elcsúszik a másik két tárgytól, ami a tanulóknál történelmi időzavart okoz, gátolja a párhuzamosan történő dolgok egy időben való látását. *(Szamborovszkyné Nagy, 2005).*

2004-ben elfogadták az állami szabványokat az általános és a középfokú iskolák számára, ami lényegében egyfajta nemzeti alaptantervként értelmezhető. 2004. január 14-i keltezésű 24-es számú rendeletével az oktatási minisztérium intézkedési tervet ad ki, melyben rendelkeznek többek között arról, hogy pályázatot kell hirdetni a szabványnak megfelelő tantervek és tankönyvek megírására. A korábbi években, mivel Ukrajnában központosított irányítási rendszer működött az oktatás területén is, általában egy tantárgy oktatására egy tankönyv, illetve tankönyvcsalád használata volt elképzelhető. A 90-es években az Ukrajnát jellemző gazdasági helyzetben mélyponton volt a tankönyvkiadás, s majdnem megszűnt. A Minisztérium által fenntartott tankönyvkiadó csak a legszükségesebb kiadványokat, főleg az ukrán nyelv és irodalom, valamint Ukrajna történelmére vonatkozó tankönyvek kiadását tudta biztosítani, és így engedélyezte a korábbi években kiadott tankönyvek használatát. Évente miniszteri rendeletben jelent meg az engedélyezett tankönyvek jegyzéke. Tankönyvnek minősül Ukrajnában az a kiadvány, amely megkapja a Minisztérium engedélyét és a nyomdai jelzetet. A pedagógusok aktívan bekapcsolódtak a meghirdetett tanterv- és tankönyvírási pályázatba, és ezáltal, tantárgyanként több tanterv is megjelent, abban reménykedve, hogy így kialakul a tankönyvpiac Ukrajnán belül. A Minisztérium a benyújtott pályázatok közül tantárgyanként egy tantervet fogadott el hivatalosnak, amely a későbbiekben az alapja lehetett a szintén meghirdetett tankönyvírási pályázatnak. A tankönyvpályázaton a benyújtott pályamunkák közül a három legjobb pályázat közül egy tankönyvet fogadtak el hivatalosnak, ilyenformán a korábbihoz képest a helyzet a tankönyvpiac kialakítására lényegesen nem változott. Az elkészült és a második, harmadik helyre sorolt tankönyvek jobb esetben módszertani segédanyagként, ha a szerzők megtalálják a szponzorokat, valamely kiadó jóvoltából megjelenhetnek. A helyzetet

jól jellemzi például az, hogy a nemzetiségi iskolák számára egységes ukrán tanterv és tankönyv készült, amelynek nyertese csernyivei - tehát román - tankönyvíró lett. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán is készült tankönyv az ukrán nyelv és az angol nyelv oktatására az elemi osztályokban, ami figyelembe veszi a regionális és magyar nyelvi sajátosságokat, de mivel nem ezt fogadták el, így csak segédanyagként használhatják a magyar iskolákban, annak ellenére, hogy a pedagógusok jónak tartják. A tankönyvellátásra jellemző, hogy több tankönyv hiányzik, nem adták ki újra az első osztály számára a magyar ábécékönyvet, így a gyerekek 5-6 éves elhasználandó tartalékokból tanulnak, pedig ezt kötelesek lennének gyakrabban kiadni.

Ami az oktatási intézmények infrastrukturális fejlesztését illeti, az utóbbi években előrelépés tapasztalható. A gazdasági fejlődés eredményeként a politikai aktorok felismerték a közoktatási intézményekben rejlő gazdasági lehetőségeket, és olyan infrastrukturális fejlesztéseket végeztek néhány év alatt, melyekre évtizedek óta nem volt példa. A munkácsi járási Csongoron és Szernyén befejeztek két olyan iskolaépületet, amit a KMPSZ közadakozásból és külföldi támogatók segítségével kezdett építeni a kilencvenes évek közepétől, mert már életveszélyessé váltak az addig használt épületek. Izsnyétén étkezdét építettek, míg a többi településen megjavították a fűtési rendszert, áttértek a gázfűtésre. Az Ungvári járásban 2007-2008 folyamán mindegyik iskolában kicserélték a nyílászárókat, felújították, korszerűsítették a fűtési rendszert. Új iskolát építettek Kisdobronyban, ami 5 millió hrvnyás (715 000 euró) beruházás volt. A nagyszőlősi járásbeli Verbőcön átalakították a korábbi kolhozirodát iskolává. Munkácson felújították a magyar iskola tetőszerkezetét. A Beregszászi járásban Beregújfalu kapott új iskolát, és elkezdték járási és megyei beruházásként a Beregszászi Magyar Gimnázium bővítését. Mindegyik középfokú oktatási intézményt ellátták számítástechnikai szaktanteremmel, bekapcsolták az internethálózatba. Az általános iskolák informatikai fejlesztése folyamatban van, a jövő évben tervezik a program lezárását. A nagyobb iskolákat iskolabusszal látták el, hogy a körzetükből minden diák eljusson az intézménybe. Ungváron 2008 decemberében adják át az Ungvári Dayka Gábor Középiskola új épületszárnyát. A magyar iskola épületében, a volt óvoda épületében kapott elhelyezést a Drugeth Gimnázium. A gimnázium Petőfi téri épületét, amely Ungvár frekventált helyén, a belvárosban van, és jelentős magyar állami pénzekből javították meg a tetőszerkezetét, fűtési rendszerét, többszörösére növelve ezzel piaci értékét, a városi tanács előzetes terve szerint értékesíteni szeretnék. Ez a terv egyáltalán nem tekinthető kisebbségbarátnak, mivel a városban nincs magyar óvoda, és a magyar gimnáziumnak sincs kollégiuma, így nem tudja befogadni a járás diákjait, a városban pedig a magyarok aránya olyan szintre csökkent, hogy középtávon veszélyezteti a gimnázium létét. 2011-ben a Keleti Partnerség keretén belül Ukrajna és Magyarország megállapodott, hogy

egy-egy millió dollár értékben oktatási, nevelési, kulturális intézményeket újítanak fel. A magyar támogatásból számos kárpátaljai magyar intézmény felújítására került sor a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonyági Alapítvány közreműködésével.

Ami az intézmények módszertani felszereltségét illeti, már nem lehet nagy előrelépésről beszélni. A magyarországi szaklapok, szakkönyvek, de a szépirodalom sem jut el az iskolákba. A magyar iskolák számára készíthető szemléltetők nem jelentenek megfelelő piacot az ukrán cégek számára, az ukrán állam nem fordítja le a munkafüzeteket, így mindent saját kezűleg készítének a pedagógusok, mint a múlt században.

A kárpátaljai magyar nyelvű oktatási-nevelési intézményekben folyó munka minőségének kérdése meghatározó és ezért részletes elemzést igényel.

A külföldi magyar tannyelvű oktatás minőségi kritériumrendszerét, mint korábban kifejtettük, elsősorban azon szervek határozzák meg, amelyek irányítják, felügyelik a teljes rendszert, amelynek részét képezik. Az egységes magyar nemzet koncepciója értelmében olyan megoldásokat kell találni, amelyek közvetve befolyásolják a rendszerben zajló oktatás minőségét, s a magyarországi oktatási kritériumrendszerhez igazítják.

A közvetett praktikák között szerepelhet:

- a kisebbségi oktatási intézmények tárgyi-technikai felszereltségének minőségi növelése,
- az intézményben zajló oktatási-nevelési munka minőségének az anyaországi elvárásokhoz való igazítása,
- a pedagógusok szakmai felkészültségének, lehetőségeinek, hozzáállásának befolyásolása.

Az oktatási intézmények tárgyi-technikai felszereltsége, miután a többségi állam oktatási intézményeinek szerves részét képezik ezen iskolák, az odajáró tanulók szülei az adott ország adófizető állampolgárai, így azokat a többségi nemzet iskoláival egy szinten kellene kezelni, és állami támogatásban részesíteni, ezt azonban mintha nem szeretné teljesíteni az állam. Átvállalni a többségi államtól fenntartói funkciókat csak ott és abban az esetben célszerű, ahol erre jogi lehetőség a többségi államon belül nincs, és az anyaország, a kisebbségi közösség nem tudta elérni, hogy érdekeit érvényesítsék. Az elmúlt két évtized tapasztalatai azt mutatják, ahol az anyaország a többségi állam feladataiból önként, minden feltétel nélkül részt vállalt, onnét a többségi állam kihátrált, így ezek a támogatások időnként politikai pótcselekvéseknek tűntek. A kisebbségiek pozícióit csökkentették, a magyar közösség (kisebbségi és anyaországi) gyengeségére utaltak a többségiek szemében. Példaként szolgál néhány kárpátaljai oktatási intézmény esete.⁸

A tapasztalatok alapján a magyar nyelvű oktatási rendszer minőségére kiható támogatáspolitikai kialakításakor azon tárgyi-technikai támogatásokat kelle-

ne szorgalmazni, melyek a magyar nyelvű kultúra, a magyar identitás növelését segítenék.

Ide tartozna például az iskolák ellátása magyar módszertani segédkönyvekkel, szakkönyvekkel, szépirodalommal, szemléltető eszközökkel, stb. A szűk felvevőpiac miatt ugyanis a profitorientált cégek a magyar intézmények számára nem fognak ilyen eszközöket készíteni. Különösen nagy figyelmet kellene fordítani a magyar történelem, magyarságtudat és népismeret megerősítését segítő eszközök, könyvek, szoftverek, módszertani segédanyagok ellátására. Az oktatás minőségén jelentősen javítana, ha az államilag kötelező, de az állam által magyar nyelven meg nem jelentetett munkafüzeteket, írásmintákat Ukrajnában kiadnák magyar nyelven (ezek a segédanyagok az ukrán iskolák számára sem ingyenesek, hanem megvásárolhatók, de magyarul nem adják ki, mert nem térül meg a kiadóknak). A feladatot anyaországi támogatással felvállalhatná például a KMPSZ és a KMF által létrehozott Schola Nostra könyvkiadó.

Az oktatási intézmények minőségi kritériumrendszerének az anyaországhoz igazítása függ az intézményben folyó oktatási-nevelési munka minőségétől.

Az intézményekben dolgozók munkáját az ukrán hatalom szervei ellenőrzik az általuk elfogadott kritériumrendszer szerint, tehát azt a tantervet, tananyagot, oktatási struktúrát, követelményrendszert kell teljesíteniük munkájuk során a pedagógusoknak, ami az elvárás, így erre közvetlenül nincs hatása sem a magyar érdekvédelmi szervezeteknek, sem a magyarországi állami szervezeteknek, csupán közvetve lehet bizonyos mértékben befolyásolni azt. Elsősorban meg kell ismertetni, majd meg kell nyerni a magyar oktatási intézményekben dolgozó pedagógusokat, hogy tevékenységük során beépítsék az anyaországi minőségi követelményeket munkájukba. A megismertetés és megnyerés egyik eszköze lehet a különböző szülőföldi pedagógusakadémiák és anyaországi továbbképzések rendszerének kiteljesítése, és motivációs rendszer kialakítása.

Az oktatási intézmények minőségi kritériumrendszerének igazításához nagymértékben hozzájárulnak, ha a határon túli magyar iskolák diákjait ösztönöznék az anyaországi követelményrendszer irányába. Például az egész Kárpát-medencére kiterjesztett Zrínyi Ilona és Gordiusz matematikai vetélkedők, vagy Kazinczy szépíróverseny mintájára törekedni arra, hogy a magyarországi különböző szintű vetélkedők kapcsán a magyarországi követelményeknek megfelelően, az általános feltételek szerint mérettessenek meg, így érdekeltté teszik a pedagógust, hogy megismerkedjen a magyarországi követelményekkel. Emeljük be a határon túli magyar iskolákat a magyarországi országos tanulmányi versenyrendszerbe, mintha nem húztak volna közénk határt Trianonban. Nem meghívásos alapon, hanem nyílt pályázati rendszerben az országos tanulmányi versenyek mintájára, egyenjogú félként vehetnének részt. Az előselejtezőket a megfelelő arányosság betartásával a kisebbségi régiókban kellene megvalósítani magyarországi minőségbiztosítás mellett.

Az oktatási intézményekben folyó oktató-nevelő munka minőségére jelentősen hat az is, ha az anyanyelv és az anyanyelvű oktatás presztízsét az adott régióban vagy országon belül növelik.

Ukrajnában a magyar nyelv és irodalom nem lehet felvételi vagy érettségi tárgy, még a magyar nyelv és irodalom szakra sem, viszont az ukrán nyelv és irodalom követelményrendszere a magyar iskolákban ugyanaz, mint az ukrán tannyelvű iskolákban. Az iskolaválasztás előtt álló szülők szempontjából így a magyar tannyelvű oktatás alárendelt szintű az ukrán tannyelvű oktatáshoz képest. Minden szülő a gyermeke számára a legjobbat szeretné, így iskolaválasztáskor a tudatalattija az ukrán állam által hatalmas előnyösebb helyzetbe hozott ukrán tannyelvű iskola irányába mozdulhat el. Minél több diákot íratnak át a magyar tannyelvű oktatási intézményből az ukrán tannyelvűbe, annál kisebb esélye van a magyar tannyelvű oktatási intézménynek a csökkenő létszámú gyerekközösségből arra, hogy nagyobb teljesítményt érjen el. Az oktatási teljesítmény eredményességének csökkenése viszont kihat a beiskolázási kedvre. Ez egy ördögi kör, mert úgy tűnik, hogy azért viszik át a gyermekeik karrierjét féltő szülők az ukrán iskolákba csemetéjüket, hogy sikeresebbek legyenek. Közben minél többen kiveszik gyermekeiket, annál kisebb a lehetősége a magyar iskolának a minőségi oktatás megvalósítására.

A hatalmi oktatáspolitikai döntés kihat a kisebbségi oktatás minőségére, amit viszont csupán lelkesedéssel megfordítani nem lehet. Célszerűnek az tűnik, ha a negatív hatalmi oktatáspolitikai döntéseket a magyar állam saját hatáskörében hozható döntésekkel ellensúlyozza, ösztönözve és növelve a magyar közösség körében a magyar nyelvű oktatás, a magyar nyelv presztízsét. A határon túli magyarok többsége számára ugyanis Magyarország mint önmegvalósítási terep - célszág. A visszahonosítási törvény kapcsán még inkább felértékelődik, így nem lehet közömbösen viszonyulni a külhoni magyar nyelvű oktatás minőségéhez. Első lépésként fel kell számolni az elmúlt évtizedekre, különösen a rendszerváltás utáni első évekre jellemző szituációt, amikor a határon túli magyarok egy része a szegény elesett rokon szerepében tetszelegve csökkentett teljesítmény alapján kívánt érvényesülni Magyarországon, amihez az anyaország részéről, az oktatási rendszer „fejkvótás” finanszírozása miatt fogadókészség mutatkozott. Ez a kisebbségpolitika is hozzájárult a 2004. december 5-i népszavazás eredményéhez. A határon túlról sokan visszaéltek helyzetükkel, ami visszatetszést keltett a magyar állampolgárok körében. A kisebbségiek, különösen a szülőföldön érvényesülni próbálók nézőpontjából pedig úgy tűnt, hogy az anyaország inkább az ügyeskedőket részesíti előnyben, azok érvényesültek előbb, akik esetleg szülőföldjükön magyar közügyben soha nem nyilvánultak meg, érte nem tettek semmit, de egyéni karrierjük érdekében az elsők között próbálkoztak magyarságukra apellálva beépülni a magyar társadalomba. Ezt a kialakult és egészségtelen állapotot úgy lehetne oldani, ha a magyarországi to-

vábbtanulás terén egységes kritériumrendszer szerint mérettetne meg minden jelentkező. A felvételi ne jelentsen sem előnyt, sem hátrányt senkinek, szülessen a magyar országhatár bármelyik oldalán. Az egységes követelményrendszer mint indirekt motivációs tényező, pozitív hatással lehet a határon túli magyar oktatási rendszer minőségére mint húzóerő.

Az esélyegyenlőség érdekében változtatni kellene számos magyarországi rendeleten, törvényen, de elsősorban a felsőoktatási felvételi rendszeren.

A jelenlegi felsőoktatási felvételi rendszer előnyben részesíti azokat a határon túli magyarokat, akik nem anyanyelvű oktatási intézményből felvételiznek. Az oktatási hivatal ugyanis felsőfokú nyelvvizsgaként ismeri el a nem magyar iskolában érettségizőnek a többségi államnyelvből tett vizsgáját, míg a magyar tannyelvű iskolában érettségizők esetében a többségi állam nyelvéből és irodalmából tett érettségi vizsgát középszintűnek minősíti még abban az esetben is, ha a többségi oktatási intézményekkel azonos követelmény és kritériumrendszerben tették azt. Egy másik hiányosság, ami kihat a magyar nyelvű oktatási intézmények minőségére az oktatási intézményekben elért eredmények beszámítása a felvételi pontszámba úgynevezett hozott pontokként. 2010-ig a gyakorlat az volt, hogy a magyarországi felsőoktatási intézmények az iskolában elért eredményeket, a belső érettségik eredményeit magyarországi továbbtanulás esetén felvételi pontszámként is elfogadták. Ez az eljárás nem volt objektív, mert ahogy Magyarországon, a határon túl is széles skálán mozog az oktatási intézmények teljesítménye, így az általuk belső értékeléssel meghatározott érdemjegyek összehasonlíthatatlanok. Kárpátalján például összemérhetetlen, és a megszerzett tudásról egyáltalán nem árulkodik az érettségi bizonyítványban szereplő érdemjegy. Különösen nagy különbség lehet egy tehetséggondozó intézmény (líceum, gimnázium) által kiállított bizonyítvány érdemjegyei és egy távoli kis falusi iskola által kiállított bizonyítvány érdemjegyei és a mögötte álló tudás között. A gimnáziumokban, líceumokban sokkal nagyobb teljesítményt kell nyújtani egy-egy érdemjegyért, mint egy falusi iskolákban, ahol a tanulói létszám alig éri el az osztályindításhoz szükséges minimumot, így minden diákra szükség van, s ez negatívan hat a követelményekre. Amennyiben mindkét intézményből felvételizőket csupán a bizonyítvány átlaga alapján minősítik, előfordul, hogy azok nyernek Magyarországon felvételt, akiknek tudása jóval szerényebb. Erre számos példát lehetne hozni az elmúlt évekből. A jó megoldás az lenne, ha a magyarországi továbbtanuláskor a felvételi eljárásban csak a Magyarországon letett, az ottani kritériumrendszerben megmértetett tanulói teljesítmények számítanának. Ez akkor mutatna egyetemes Kárpát-medencei szinten egységes képet a felvételizők tudásszintjéről, ha ez a Magyarországon érettségizőkre is vonatkozna. Az adott rendszer elviekben biztosítaná az esélyegyenlőséget, de a különböző gazdasági helyzetű országokba szakadt Kárpát-medencei magyarok valós esélyegyenlőségét még nem jelentené. Számos területen, fő-

leg a leszakadó térségekben a jelentős anyagi terhek miatt sok tehetséges diáknak nem állna módjában a felvételi eljárási díjak, az utazás, esetleg a magyarországi tartózkodás költségeit kifizetni. Ezt pályázati úton lehetne kiegyenlíteni.

A magyar nyelv, kultúra és történelem presztízsére, oktatásának minőségére pozitív hatással lenne, ha a magyarországi állami ösztöndíjak odaítélésének feltételei között szerepelne a legalább középszintű érettségi magyarból, a magyar nép története című tárgyakból.

A magyar nyelvű oktatás presztízsének, az ott folyó munka minőségének javítására nagy hatással van a magyar nyelven szerzett diplomák honosításának rendje a többségi államon belül. A magyar állam szempontjából a környező országgal kapcsolatban az adott kérdést kulcskérdésként kell kezelni, mert az országban kiadott oklevelek honosítási eljárása egyúttal meghatározza az adott ország presztízsét, utal az ott folyó képzések nivójára, megítélésére.

Míg az Ukrajnában szerzett különböző szintű okiratokat egy technikai jellegű honosítási eljárással záros határidőn belül elfogadják Magyarországon, addig az ukrainai honosítási eljárás felülbírálja a magyarországi kiállító szervezet tevékenységét, és szinte új kimeneti vizsgák alapján honosítják több éves procedúra után. A BSC és MSC diplomák esetében, amennyiben az illető nem tett vizsgát ukrán hivatali nyelvből, Ukrajna kultúrtörténetéből, Ukrajna történetéből vagy más ukrán előírás szerinti kötelező tárgyból, addig nem honosítják, míg az Ukrán Minisztérium által kijelölt intézményben ezeket a vizsgákat le nem teszik. A PhD fokozatok elismertetése majdnem a teljes eljárás megismétlését jelenti. A disszertációk nagy részét le kell fordítani ukránra, amit három független opponens véleményez. Amennyiben a három vélemény pozitív a honosítást kérelmező a honosítást végző kijevi központi szerv által kijelölt doktori iskolában újra védheti. A kijelölt doktori bizottság titkos szavazással dönt, hogy jóváhagyja-e a fokozat megítélését. Az eljárás így már nem a fokozatot igazoló okirat honosítását végzi, hanem kétségbe vonja és felülbírálja az okiratot kiállító és hitelesített magyar doktori iskola munkáját.

A magyar nyelvű oktatási intézmények minőségi kritériumrendszere az ott dolgozó pedagógusok képzettségétől, felkészültségétől, hozzáállásától függ. Az oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok alkalmazására, miután ez hatalmi, állami feladat a magyar közösségnek azokon a területeken, ahol nem rendelkeznek megfelelő állami pozíciókkal, nincs ráhatásuk, ahogy ezen a területen közvetlen hatással az anyaország sem rendelkezhet.

Az eltelt két évtized tapasztalata azt mutatja, hogy Kárpátalján a pedagógusok alkalmazásakor nem tudásuk, pedagógiai alkalmasságuk, hozzáállásuk számít, hanem kapcsolati tőke révén az aktuális politikai hatalomhoz fűződő lojalitásuk a mérvadó. Ennek következménye, hogy a pedagógusok jelentős része a nehéz gazdasági helyzet, a nagy munkanélküliség miatt az aktuálpolitika kiszolgálójává válik, végrehajtva minden, akár kisebbségellenes intézkedést is. Az

oktatási rendszer különböző szegmenseit, intézményeit irányítók esetében ez hatványozottabban érvényesül. A magyar nemzetiségű igazgatók és a hatalomba beépült oktatási szakemberek zöme egyéni érdekeit helyezi a közösségi érdekek elé, még akkor is ha látja, hogy egyéni érdeke hosszú távon egybeesik a közösségi érdekekkel. A pozíciójához köthető szerepelvárásnak igyekszik inkább megfelelni, mintsem közösségi érdekeket és értékeket képviselne.

A közoktatásra, az ott folyó munka minőségére hosszú távon legnagyobb hatással a felsőoktatás minősége és hozzáférése van. Egyrészt azért, hogy az onnét kikerülő tanárok milyen szellemiséget és tudást visznek magukkal munkahelyükre. Másrészt a továbbtanulás lehetősége, hozzáférhetősége, a képzési kínálat meghatározza, sőt behatárolja a működő rendszerben tanulók életpályáját, karrierjét, életcéljait. Véleményünk szerint a legjobb beiskolázási program egy nemzetiségi oktatási rendszer számára a minél szélesebb szakirányú anyanyelvű továbbtanulási lehetőség biztosítása a különböző iskolai kimeneti elágazásokkor.

A fenti alapvetés függvényében tekintsük át a kárpátaljai magyar nyelvű felsőoktatási lehetőségek rendszerét, a magyar lakosság képzettségi szintjét.

Ukrajna függetlenségéig Kárpátalján egyetlen egyetem működött, az Ungvári Állami Egyetem, amely azóta megkapta a Nemzeti Egyetem státusát. A függetlenségi nyilatkozat után, de főleg az 1994-ben megtartott ukrajnai közoktatási dolgozók kongresszusa utáni időszakban prioritásként kezelték a felsőoktatás expanzióját országos szinten, hogy az önálló független állam értelmiségi rétegét minél hamarabb kineveljék. Erre az időszakra (1994-1996) jellemző az új felsőoktatási intézmények alapítása, amit megkönnyített az is, hogy még nem fogadták el az akkreditálás törvényi szabályozását, hanem miniszteri rendelettel szabályozták azt. Az intézmények létrehozásának általánosan elterjedt mechanizmusa volt, hogy valamely egyetem kihelyezett tagozataként kezdte meg tevékenységét egy-egy városban, általában a lokális elit kezdeményezésére, majd az első kibocsátás után önállósodott és vált teljes jogú felsőoktatási intézménnyé. Kárpátalján ebben az időszakban számos felsőoktatási intézmény jött létre, de közülük nem mindegyik bizonyult életképesnek, így a továbbiakban azon intézményekre fogunk kitérni, melyek napjainkig megtartották státusukat. Az első önálló felsőoktatási intézményekhez tartozott az Ungvári Informatikai, Jogi és Közgazdasági Főiskola (ma Kárpátaljai Állami Egyetem), amelyet Ungvár város önkormányzata hozott létre, mint alternatív képzési lehetőséget, a monopóliumát őrző Ungvári Állami Egyetemmel (ma Ungvári Nemzeti Egyetem) szemben, a tanári kar egy részének átcsábításával. Az intézmény működési engedélyét, a licenciát, az akkreditálási folyamat első fázisaként 1996-ban kapta meg. A másik ilyen kezdeményezés a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) volt, amelyet a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, a Kárpátaljai

Református Egyház kezdeményezésére 1994-ben hoztak létre a Nyíregyházi BGYTF kihelyezett tagozataként. A főiskola a licenciós engedélyt szintén csak 1996-ban kapta meg, egy időben az említett ungvári intézménnyel. Két évig (1994-1996) tartottak a tárgyalások és a politikai egyeztetés a működés legitimálásával kapcsolatban, amiben jelentős gátló tényezőként vett részt az Ungvári Állami Egyetem, amely védte monopol helyzetét, de az ott dolgozó professzorok egy csoportja is így cselekedett, akik egyéni érdekeik csorbulását látták a kezdeményezésben. A 90-es évek második felére tehető a Munkácsi Technológiai Főiskola valamint a Munkácsi Humán Pedagógiai Főiskola létrejötte. A Munkácsi Technológiai Főiskola a Munkácsi Városi Tanács kezdeményezésére jött létre mint a Hmelynickij Város Podolja Technológiai Egyetem kihelyezett tagozata, amely 1997-ben vált önállóvá. A Munkácsi Humán Pedagógiai Főiskola az Ivano-Frankivszki Egyetem kihelyezett tagozatából önállósodott, melyet a Munkácsi Középfokú Tanítóképző bázisán hoztak létre. Ennek az intézménynek a Kárpátaljai Megyei Tanács az alapítója és fenntartója. Mindkét felsőoktatási intézmény a hágón túli kihelyezett tagozatokból nőtte ki magát, mert az UÁE más kárpátaljai városokban elzárkózott a kihelyezett tagozatok indítása elől. Évtizedünk első felében az ungvári és a munkácsi főiskola állami intézménnyé vált, vagyis a központi költségvetés biztosítja fenntartásukat, így a területen napjainkban három állami fenntartású felsőoktatási intézmény működik: az Ungvári Nemzeti Egyetem, a Munkácsi Technológiai Főiskola és a Kárpátaljai Állami Egyetem. A Munkácsi Humán Pedagógiai Főiskola megyei alapítású, és így a megyei tanács finanszírozza, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola alapítványi, amely az ukrán államtól nem részesült eddig támogatásban. Több tucat ukrainai főiskola működtet kihelyezett tagozatot. Közülük a Kijevi Szlavisztikai magánegyetem, amely felismerve a képzési piac lehetőségeit 2004-ben magyar-angol szakot indított.

Az állami intézmények adataiból megállapíthatjuk, hogy olyan, Kárpátalján piacképes, presztízsszaknak számító képzésekben igazán alulreprezentált a kárpátaljai magyarság, mint a jogi, közigazgatási, orvosi, fogorvosi, gyógyszerészi, nemzetközi kapcsolatok, idegenforgalmi és turisztikai, fizikusi, mérnöki, vegyészmérnöki, banki szféra. Ezen szakok nagy részét önerőből sem tudná felvállalni a kárpátaljai magyarság, még az anyaország hathatós támogatása mellett sem, mert nagy részük állami privilégium a helyi törvények szerint. A helyzetet nagyban rontotta a 2008-tól bevezetett felvételi rendszer, melynek elmentmondásait és kisebbségekkel szembeni diszkriminatív rendelkezéseit fentebb már leírtuk.

Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2008-ban az UMDSZ kezdeményezésére, miután nem sikerült átvenniük a KMF felügyeletét és főiskolának szánt anyaországi támogatásokat, magyar állami pénzből felújították az UNE egyik épületszárnyát, melynek fejében az egyetem magyar alcsoportoknak adott helyet

egy feltételes magyar kar létrehozásával. A „magyar kar” jogi helyzete nem stabil, nincsenek saját beiskolázási számai, akkreditálása, hanem a különböző karok kereteiből évente előzetes egyezkedés alapján átengednek meghatározott kvótákat. A „magyar karon” tanulható szakok többségében megegyeznek a főiskolán tanulható szakokkal, így ennek létrehozása nem jelentett a kárpátaljai magyaroknak képzéskínálati bővítést. Például a magyar kar megnyitásával, évente 20 államilag finanszírozott helyet jelöltek ki a történelemtanári szakra, amikor 2001-óta működik akkreditált történelem szak a Kárpátaljai Magyar Főiskolán 25 fős beiskolázási keretszámmal. Ez a helyzet hamarosan túlképzést okoz a munkaerőpiacon. A cél a kar létrehozásával nem is a képzési kínálat bővítése volt. A kezdeményező az UMDSZ, ahogy azt a történelem kar dékánja egy későbbi cikkében kifejtette, abban volt érdekelt, hogy a főiskolának szánt magyarországi pénzeket saját felügyelete alatt átirányítsa Ungvárra.⁹ Az egyetem abban volt érdekelt, hogy a főiskolára járó történelem hallgatókat befolyása alá vonja, mert nem megfelelő ukrán hazafias szellemben nevelik a diákokat a beregszászi intézményben. Miután az UMDSZ volt a partnere a szocialista-liberális magyarországi kormánynak, így megkapták a támogatást az UNE-beruházásához, így jelentős összegeket fordítottak egy ukrán állami tulajdonú intézményre minden biztosíték nélkül. A magyarországi támogatáspolitikai eredménye, hogy egy nagyon korlátolt pénzügyi keretből létrehoztak egy intézményt, majd annak a konkurenciáját, ami nem ésszerű, nem célszerű, nem gazdaságos, nem piaci elvű.

Ukrajna függetlensége óta az UNE államilag finanszírozott helyeire felvételt nyert magyar hallgatók számának részaránya szakonkénti bontásban lényegesen nem változott. A magyar iskolák végzősei továbbra sem a piacképes, a presztízsszakok államilag finanszírozott helyeire nyernek felvételt, így aki tanulni szeretne az orvosin, a jogin vagy a nemzetközi kapcsolatok szakon - fizethet. A fizetett képzés költségterítésének mértéke egyes piacképes szakokon már eléri a 2000 eurót, ami a kárpátaljai magyarok zömének, akik a rendszerváltás vesztesei lettek, megfizethetetlen. A felvételi rendszer változása olyan formában, amelyben jelenleg működik, nem sok perspektívát mutat a jövőre nézve, mert ezekre a szakokra is kötelező az emelt szintű érettségi ukrán nyelvből és irodalomból, és mindig hátrányban lesz a kisebbségi diák - még akkor is ha ukrán iskolát végez - a versenyvizsgán azzal a jelentkezővel szemben, akinek anyanyelve ukrán.

Összevetve a kárpátaljai jelentősebb felsőoktatási intézményekbe felvett magyar hallgatók számát, megállapíthatjuk, hogy a korábbi évek szintjén maradt még a szakonkénti szórás is. Az új kar megnyitása ezen a területen nem változtatott lényegesen, mert egyedüli választékbővítési lehetőség, ami a végzősök számára kínálkozik a fizika. A többi szak már hozzáférhető volt eddig is és megfelelő számban elégítette ki a végzősök igényét, erre lehet következtetni abból, hogy

a jelentkezők és felvételt nyertek száma az adott szakokra összességében nem változott. Például míg korábban a KMF akkreditált matematika szakára 20-25 fő nyert felvételt, a 2008-as évben összességében ugyanennyi megosztva az UNE és a KMF között. Ez azt is jelenti, hogy jelentős anyaországi támogatással sikerült ugyanazon kis képzési piacon megteremteni a kizárólag magyar támogatással működő felsőoktatási intézmény konkurenciáját. A verseny általában számos területen pozitív hatással is lehet, akkor, ha többé-kevésbé egyforma feltételek mellett zajlik, ami nem jellemző a jelenlegi ukrán oktatási piacra, és oktatáspolitikai trendre. Az utóbbi évek kárpátaljai ukrán és magyar médiainformációi alapján úgy tűnik, hogy a magyar kar, amit még a hetvenes években szorgalmazott a kárpátaljai magyarság, részben az anyaországi támogatásnak, részben a már működő magyar főiskolának, a demográfiai hullámvölgy által beszűkült kárpátaljai képzési piacon működő konkurens intézmény meglétének köszönhető. A jövőre nézve célszerű lenne átgondolni a felsőoktatási rendszer fejlesztésének irányvonalát. Fontos lenne stabilizálni a kialakult helyzetet, mert a főiskola, mint konkurens struktúra, egyfajta garancia is a magyar karra nézve. A felsőoktatási kínálat bővítése céljából a továbbiakban az látszik racionálisnak, ha a kárpátaljai állami felsőoktatási intézmények államilag finanszírozott helyeiből a piacképes szakokon, a már működő célirányos helyek mintájára kvótákat jelölnek ki a magyar iskolákban érettségizettek számára.

A 2006-2007-es tanév végén kísérlet történt a főiskola megszüntetésére. 2007 júniusában váratlanul a Minisztérium 1814. számú 2007. június 14-én kelt rendeletében elrendelte a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a Drohobicsi Ivan Frankó Állami Pedagógiai Egyetem Beregszászi kara, a Kárpátaljai Állami Egyetem, valamint az Ungvári Nemzeti Egyetem átvilágítását. Arról nincs információnk, hogy a két ungvári intézményt ellenőrizték-e. A főiskolát, valamint a Beregszászi 5. sz. Középiskolában működő Drohobicsi Egyetem kihe-lyezett testnevelési karát ellenőrizték. Az utóbbi intézmény működéséről korábban nem voltak információink, valószínű ez egy hétvégi mini diplomagyár, mert az iskolában a testnevelés oktatáshoz nincsenek meg a tárgyi feltételek, a személyi állományról pedig nincs tudomásunk. Oda egy főt küldtek ki, de az eredménnyel kapcsolatban nem jelentek meg információk. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolát viszont a kijelölt bizottság, melynek tagjai az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium munkatársán kívül főleg az Ungvári Nemzeti Egyetem és Kárpátaljai Állami Egyetem dékánjai és munkatársai voltak, teljes körűen ellenőrizték, mindenre kiterjedően, a dokumentációs munkát 10 érve visszamenőleg. Az ellenőrzés eredményeként olyan hiányosságokra hivatkozva, hogy a Magyarországon szerzett doktori fokozatokat Ukrajnában az itteni egyetemi bizottságok még nem hitelesítették, hogy nincs meg az egy kom-puterre számított hat négyzetméter, vagy az egy főre eső két négyzetméter alap-terület, az órarendet magyarul teszik ki a diákoknak stb., megvonták az egyete-

mi szintű oklevelek kiadásának a jogát angol, földrajz, matematika, óvodapedagógia szakon. Az ukrán törvények szerint ennek visszaadását egy év múlva 2008-ban kezdeményezhették új eljárásban. A 2007-2008-as tanévben, az intézményben 5 évente kötelező akkreditálási eljárásra került sor, melynek eredményeként megerősítették a következő 5 évre szóló baccalaureusi fokozatú diploma kiadására vonatkozó engedélyeket az alábbi szakokból: óvodapedagógia, matematika, biológia, angol, földrajz, ukrán, magyar. A történelemből 2007-ben meghagyták az egyetemi fokozatot, biológiából, magyarból, ukránból, tanítói szakon nem vették el. A pénzügyi és számviteli szak akkreditálására 2010-ben került sor, de nagydoktor hiányában nem volt sikeres.

2011-ben a Kárpátaljai állami Egyetem rektorának akciójaként sikerült egyesíteni a kisebb egyetemet a Nemzeti Egyetemmel úgy, hogy a miniszter kinevezte annak a Nemzeti Egyetemnek a rektorává, mellyel munkaviszonyban nem volt, és ezzel párhuzamosan társadalmi alapon megmaradt a korábbi egyetem rektorának míg az egyesítést teljesen be nem fejezi. Más kárpátaljai egyetem betételére számítanak Kárpátalján, erről számol be a kárpátaljai média.¹⁰ Az egyesítések egységes forгатókönyv szerint zajlanak. A minisztérium a kiszemelt felsőoktatási intézménybe kiküldi az ellenőrző szervét, amely talál hiányosságokat és ezért megvonja az intézmény oktatásra feljogosító engedélyét, majd a diákok érdekében azokat átirányítja az Ungvári Nemzeti Egyetemre. 2013 májusában például ilyen ellenőrzésre kerül sor a Munkácsi Állami Egyetemen,¹¹ és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.¹² Az utóbbi intézmény azért érdekes, mert teljes körű ellenőrzés az intézményben 2007-ben volt, amikor a magyar kart akarták megnyitni, és az ellenőrzés eredményeként, azokon a szakokon, ahol megvonták az egyetemi szintű képzés lehetőségét az UNE-re irányították a diákokat. A minisztérium ötévente rendelhet el szűrőpróbaszerűen ilyen ellenőrzést, de a főiskola kiemelt lehet, mert az ukrainai több mint 900 felsőoktatási intézmény közül minden öt évben beleesik a kiszemelték közé.

Némi előrelépés történt a Magyarországon szerzett PhD fokozatok ukrainai rendszerű kandidátusi fokozatokká minősítések ügyében. A főiskolán dolgozó PhD fokozatú személy közül többek esetében az átminősítés megtörtént. Négy személynél formai okokra hivatkozva a kérdést elnapolták. A magyar filológiából írt dolgozatok teljes fordítását kéri a bíráló bizottság, arra hivatkozva, hogy magyarból nincs megfelelő bizottság Ukrajnában és így nem tudják értékelni a dolgozatot. Ez sajátos hozzáállás, mert abban az esetben, ha egy magyar tárgykörben megírt dolgozatot lefordítanak ukránra, akkor ehhez már találnak szakértő opponenst, aki nem ért magyarul, de szakmailag meg tudja ítélni az ukrain nyelvű dolgozat hitelességét a magyar bölcsészet terén. Az átminősítési eljárás egy újabb védést jelentett, ahol az ukrain követelményeknek megfelelően és ukrain nyelven kellett benyújtani a dokumentumcsomagot, a szakdolgozat kibővített, annak harmadát tartalmazó téziseinek fordítását, majd a doktori bizottság

előtt azt megvédeni. A védelem alapján a bizottság titkos szavazással döntött arról, hogy megfelel-e az ukrán követelményeknek. A védelemeken nem a dokumentumok hitelességét vizsgálták, mint Magyarországon honosítás esetén, hanem egy teljes, új eljárásban vettek részt a honosító tanárok, némelyik 3 órán keresztül tartott.

A kárpátaljai magyarok egyre nagyobb része él szórványban, ezért külön kell foglalkozni anyanyelvű, illetve anyanyelvi képzésükkel.

A nemzeti kisebbségek tipológiája általában több ismérv alapján történik: számosságuk, térbeli elhelyezkedésük, identitástudatuk milyensége, gazdasági helyzetük, képzettségi szintjük, politikai szervezethezük, törvényi lehetőségeik alapján, illetve azon ország politikai berendezkedése szerint, ahol élnek. Az adott ismérvek mértékének nagysága befolyásolja és határozza meg a nemzeti kisebbség érdekérvényesítési potenciáját a többségi társadalomban, saját kulturális életének folyamatos biztosítását, kulturális értékeinek és az értékeket hordozó, továbbvivő nemzeti elitjének reprodukcióját. Az ismérvek alapján egy-egy nemzeti kisebbség erős pozíciókkal rendelkezik, képes önálló közösségi életre, és közösségként integrálódik a többségi nemzetbe, vagyis kollektív jogokat igényel. Amennyiben ezen ismérvek valamelyike gyengül, úgy egyre inkább szétzilálódik a közösség és érdekérvényesítési potenciájának gyengülése kapcsán, annak tagjai a kisebbségi lét kihívásaira adott válaszként egyre inkább az egyéni megoldásnak tekinthető asszimiláció irányába mozdulnak el. A nemzeti kisebbségek helyzetét meghatározó ismérvek mértéke állandóan változik. Fontos, hogy odafigyeljünk a változásokra, annak folyamatára, fázisaira. Az előbbiekből következik, hogy egyrészt egy-egy kisebbség helyzetének meghatározásakor mindig bizonyos térbeli és időbeli korlátok figyelembe vételével kell megtennünk következtetéseinket, hogy megállapításaink érvényesek és hitelesek legyenek. A társadalom dinamikájából következik, hogy azon belül a különböző pozíciókkal rendelkező nemzeti kisebbségeket nem szabad összemenni, egyféleképpen kezelni igényeiket, bár ennek éppen az ellenkezőjét tapasztaljuk, főleg akkor, amikor egy-egy többségi társadalomban a kisebbségek kérdéseit kell kezelni. Az államok a számukra legkezelhetőbb egységes megoldásokat ajánlanak a nemzeti kisebbségeknek, a legnagyobb közös osztó kidolgozása alapján, ahelyett, hogy pozícióik szerint a legkisebb közös többszörösként szóba jöhető igényeket biztosítanák számukra.

A nemzeti kisebbségek helyzetének leírásakor a differenciált megközelítés megkívánja, hogy megkülönböztessük és definiáljuk, legalább a következő fogalmakat: etnikum, szórvány, diaszpóra. Szórványnak tekintjük azt a nemzeti kisebbséget, mely több generáción keresztül egy adott térségben letelepedve él, és valamely történelmileg determinált társadalmi-gazdasági folyamat hatására az adott szállásterületen elvesztette társadalmi befolyását, számossága szempontjából abszolút és relatív aránya egy meghatározott, a nemzeti kisebbségek

erős helyzete szempontjából a billenőpont alá került, érdekérvényesítési potenciájának csökkenése révén kulturális, anyanyelvi intézményeinek nagy részét elvesztette vagy már nem képes önerőből fenntartani, de identitása még erős és anyanemzetéhez köti, bár előrehaladott a nyelvcsere, az asszimilációs folyamat.

Diaszpóra alatt azt a nemzeti kisebbségi csoportot értjük egy többségi társadalmon belül, amely valamely történelmi, társadalmi, gazdasági esemény, folyamat hatásra, politikai egzisztenciális, gazdasági okokból személyes egyéni döntés alapján választotta azt a társadalmat melyben él, de ragaszkodik anyanemzeteinek kultúrájához.

Etnikum alatt azt a népcsoportot értjük, amely egy adott többségi társadalmon belül huzamosabb ideig a többségekkel együtt élve nemzeti ismérveinek főleg néprajzi jellegű kulturális örökségét őrizte meg, identitásának mássága nemzeti mentalitásában, logikájában nyilvánul meg, részben vagy teljesen integrálódott, esetenként a nyelvcsere túl van, de mint csoport, különállását még igyekszik megőrizni, ellenállni az előrehaladott asszimilációs folyamatnak.

A kisebbségek fenti ismérvei alapján a kárpátaljai magyarság országos viszonylatban Ukrajnában szórványnak számít, és az ismérvek szempontja alapján már Kárpátalja területén is a billenőpont határán lévő, veszélyeztetett kisebbségnek tekinthető.

A kárpátaljai szórványok térbeli elhelyezkedése, számossága, identitása, és azt erősen meghatározó történelme vidékenként más, így külön kell foglalkoznunk oktatásukkal.

Amennyiben a kárpátaljai magyarságot területi szinten vizsgáljuk, úgy Kárpátalján főleg a számosságuk relatív aránya alapján szórványként kell kezelnünk a következő települések magyar lakosait: Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Beregrákos, Perecseny, Nagyberezna, Órdalma, Szerednye, Huszt, Técső, Szolyva, Aknaszlatina, Visk, Bilke, Rahó, Kőrösmező, Gyertyánliget, Tiszabogdány, Terebesfejrpaták, Nagybocksó, Bustyaháza, valamint ide sorolható a magyar-ukrán nyelvhatár peremvidéke Ungban és a volt Ugocsában.

A szórvány vidékek magyar anyanyelvű intézményrendszere vidékenként, városokként nem egyformán fejlődött, így nem lehet egységesen leírni anyanyelvű oktatási helyzetüket, nem lehet egységes megoldásokat találni számukra. Anyanyelvű, illetve anyanyelvi oktatásukat az igényeiknek, helyzetüknek és lehetőségeiknek figyelembe vételével kellene megszervezni.

A nagyobb településeken, ahol a háború után a magyarság még kellő pozíciókkal rendelkezett (Munkács, Ungvár, Nagyszőlős, Técső, Aknaszlatina), illetve a nyelvszigeteken (Beregrákos, Visk), ahol a falvakon belül is külön utcákban, negyedekben éltek a magyarok, magyar tannyelvű iskolákat szerveztek, ezért ezeket külön csoportként kell kezelnünk, mivel sem ők maguk, sem a kárpátaljai magyarok hosszú ideig nem szórványként határozták meg helyzetüket.

A hetvenes évek szovjet internacionalista törekvései főleg a városok magyar

iskoláinak státusát gyengítette. Ezeket a magyar iskolákat összevonták az úgynevezett internacionalista iskolákba, ami azt jelentette, hogy egy irányítás alatt ukrán, orosz, magyar tannyelvű párhuzamos osztályok működtek. Ilyen például a Nagyszőlősi 3-as számú magyar tannyelvű középiskola, melyet az 5-ös számú ukrán iskolával vontak össze, és így lett belőle a 8. számú internacionalista középiskola. Aknaszlatinán az orosz, az ukrán és a magyar iskolát vonták össze egy háromnyelvű intézménnyé. Munkácson a magyar iskolán belül indítottak orosz tannyelvű osztályokat, ahol a magyart önálló tantárgyként tanították. Ungváron, Técsőn, Visken, Beregrákoson megmaradt az iskolák önállósága. A tanulólétszám a magyar tannyelvű osztályokban, az internacionalista intézményekben egyre fogyatkozott. A 80-as évek végén az osztályok tanulólétszáma elérte a bezáráshoz szükséges kritikus határt. A KMKSZ megalakulása után nagy sikerként könyvelte el a nagyszőlősi és az aknaszlatinai iskolák önállóságának visszaállítását. A működésükhöz szükséges feltételek előteremtésének megszervezése a kárpátaljai magyarok összetartozásának jelképe volt. A kárpátaljai magyarság köztudatában viszont ezeket a városokat nem tartják szórványnak, bár a magyarok arányát tekintve annak számítanak.

Az anyanyelvű oktatás szempontjából szórványhelyzetben vannak az ugcsoi, Ung vidéki, Bereg vidéki tömbmagyarság nyelvhatárán elhelyezkedő települések: Királyháza, Fancsika, Mátyfalva, Tekeháza, Feketeardó stb.

Kárpátalján a magyarság szórvány alatt a Tisza, Latorca, Ung, Borzsa folyók felső folyásának környékén élő magyarokat érti. Ilyen megközelítésben vizsgáljuk meg Kárpátalja Felső-Tisza-vidéken élő szórvány magyarok helyzetét, különös tekintettel anyanyelvű oktatásukra. A leírásukat Punykó Mária erre a vidékre vonatkozó korábbi néprajzi, Perduk János nyelvészeti, az 1989-es és 2001-es népszámlálás adatai, Bagu Balázs által gyűjtött, valamint a KMPSZ adatbázisának statisztikái mellett, a Tárogató Kiadó által az utóbbi években megjelentetett, a kárpátaljai történelmi egyházak templomait bemutató könyvsorozat, illetve az egyházak saját bevallásain alapuló és publikált rövid egyházközösséget leíró anyagok, valamint Botlik József-Dupka György a kárpátaljai magyar településeket bemutató munkái, Szabó Zita, Nagy Marianna, Dávid Ivett, Felső-Tisza-vidéken végzett pedagógiai gyakorlatok alapján készült szakdolgozataik, valamint saját kutatásaink alapján foglalhatjuk össze. A vizsgált terület Kárpátalján a Felső-Tisza-vidéknek nevezett terület Kőrösmezőtől, a Tisza eredetétől Husztig tartó vidék azon települései, ahol élnek magyarok. Ezen a vidéken az anyanyelvhasználat színtere a család és a templom lett a legtöbb magyarok által lakott településen. Nem szerveztek minden helységben számukra magyar nyelvű oktatást, elmagyarosodott németekként tekintettek rájuk, így nem tartották indokoltnak magyar iskolák alapítását sem. Identitásuk erősen vallási kötődésű, és így kapcsolódik az anyanyelvhasználatukhoz. A magyar nyelv számukra az Isten nyelve, ezen a nyelven imádkoznak, beszélnek egymással a

templomban, a vallási ünnepeken. A templomban egymás között magyarul beszélnek a gyerekek is, de az udvaron már áttérnek az ukránra. Magyarul nem káromkodnak, azt „szovjetül” teszik, ahogy ők mondják. A nyelvcsere előrehaladott stádiumban van. A nagyszülők még megtanítják imádkozni unokáikat magyarul, de már ők is inkább ukránul szólnak hozzájuk, különösen közterületen. (Punykó, 1999)

A magyar nyelv iránti érdeklődés és a tanulás első formái a nyolcvanas évek végén jöttek létre a szórványban, amikor Bilics Éva, a Rahói KMKSZ alapszervezet elnöke Petőfi anyanyelvi klubbot szervezett a Rahói Kartonpapír gyár klubtermében. A klubba főleg nagymamák jártak, akik magukkal vitték unokáikat is. A nagymamák kezdtek foglalkozni a gyerekcsoportokkal. Magyar népi játékokra, versekre, mondókákra tanították őket, amit az igények alapján intézményesítettek. 1992-től lehetőség nyílt az iskolákban a fakultatív anyanyelvi oktatás bevezetésére. A magyar nyelv státusa, presztízse a határ átjárhatóságával megnőtt, így nagy lelkesedéssel még azok is beírták gyerekeiket ezekre a foglalkozásokra, akiknek nem voltak magyar gyökereik. „Kinyílik a világ” néven alapítványt hoztak létre Budapesten a szórvány gyerekek magyarországi üdültetésének megszervezésére. Évente 40-100 gyermeket üdültetnek. Anyaországi támogatással, a KMPSZ szervezésében évente anyanyelvi táborra kerül sor Beregszászban a szórvány gyerekek számára. A tapasztalatok alapján a gyerekek szívesebben utaznak Beregszászba, mint Magyarországra, mert itt nincs akkora nyelvi kontraszt. 1997-től a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola diákjai nyári szakmai gyakorlatukat szórványvidéken töltik. Napközis foglalkozásokat szerveznek a helyi közösség által biztosított körülmények között, általában a plébániák udvarán. Az anyanyelv-élesztést felkarolták a római katolikus egyház papjai. Számukra is fontos, hogy a hívek megtanuljanak írni és olvasni. A misék nyelve egyelőre a magyar, a 90-es évekre egyre kevesebb lett azok száma, akik fel tudtak olvasni és segédkezni a misén. A gazdasági helyzet rohamos romlásakor a fakultációkat az iskolákban megszüntették. A KMPSZ, a folytonosság biztosítása érdekében anyaországi pályázatokon nyert támogatások, pályázatok révén vasárnapi iskolaként működtette tovább a csoportokat a plébániák és iskolák termeiben. A vasárnapi iskolák lényegüket tekintve intézményesült „nagymama-klubok”, ahol eleinte azokat a játékokat, népdalokat, meséket sajátítják el, amit a tömbben élők otthon, az utcán a szomszédságban játék közben egymástól tanulnak. Huszton önálló magyar nyelvű általános iskolát alapítottak a szülők és a társadalmi szervezetek szorgalmazására. A magyar fakultációkból, vasárnapi iskolákból nőtt ki a rahói magyar osztály.

A kárpátaljai iskolákba járó gyerekek megoszlása az oktatási nyelv alapján azt mutatja, hogy az elmúlt években növekedett a tanulói létszám a magyar tagozatokon, ami a kilencvenes évek pozitív magyar-magyar kisebbségpolitikájának (pl. támogatások, magyarországi továbbtanulási lehetőségek, státustörvény

stb.), valamint Magyarország, rendszerváltás után tapasztalt fejlettségének tudható be. A szabadabb légkörnek is köszönhető, hogy olyan területeken, ahol a 1944 után nem szervezetek magyar tannyelvű óvodákat, iskolákat, a szülők kérésére önálló magyar osztályok indultak. Óvodákat szervezetek a vidéken. Az intézmények közül hat állami, egynek a fenntartója a Kárpátaljai Református Egyház, ötnek a Római Katolikus Egyház. Az egyházi óvodák nem kapnak az államtól anyagi támogatást. A szórványvidéken megerősödött az intézményi iskolai képzés. Míg a szovjet rendszerben, csak Aknaszlatinán, Técsőn, Visken működtek magyar iskolák, úgy 1992 után már Huszton, Rahón, Kőrösmezőn, Gyertyánligeten, Szolván is indítottak magyar tannyelvű osztályokat. A Felső-Tisza vidékén főleg a KMKSZ, KMPSZ, a Római Katolikus Egyház és a KMPSZ támogatásával működnek ezek az intézmények. A továbbiakban a Felső-Tisza-vidék, a volt Máramaros megye, a Huszt fölötti magyarok által lakott települések anyanyelvi-anyanyelvű nevelésének helyzetével foglalkozunk.

Az intézményi oktatás mellett jelentős igény mutatkozik az anyanyelv és a magyarságismeret iránt azokon a szórványvidékeken, ahol a magyar lakosság már a nyelvcsere határán van. Sokan már az ukránt tartják anyanyelvüknek, már szüleik is ukrán iskolát végeztek, de szeretnék megismerni nagyszüleik anyanyelvét, kultúráját. Ezeken a helyeken a KMPSZ szervezésében vasárnapi iskolák keretein belül különböző korosztályú magyar fiatalok tanulják nagyszüleik anyanyelvét, kultúráját. Az ukrán állam bár jogilag ismeri a vasárnapi iskola intézményét, egyelőre ezt a tevékenységet anyagilag nem támogatja. A KMPSZ anyaországi pályázati úton próbálja előteremteni a fennmaradásukhoz szükséges összeget.

ÖSSZEFOGLALÓ ÉS ELŐREMUTATÓ GONDOLATOK A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ, MAGYAR NYELVI OKTATÁS MEGŐRZÉSÉHEZ, FEJLESZTÉSÉHEZ

A következő évtized nagy kihívásai és egyúttal a magyar nyelvű-nyelvi oktatás kulcskérdéseit meghatározó tematikák:

1. a kárpátaljai magyarok és magyar anyanyelvű romák demográfiai helyzetének alakulása és hatása a magyar nyelvű-nyelvi oktatásra;
2. a magyar nyelv státusa közéletben és a kisebbségi jogok érvényesülésének hatása a közoktatásra, szakképzésre és a felsőfokú képzésre Kárpátalján;
3. A magyar nyelvű oktatási intézmények oktatási, nevelési, képzési minőségének alakulása és hatása az anyanyelvű képzési rendszerre.

A kárpátaljai magyarok és magyar anyanyelvű romák demográfiai helyzetének alakulása és hatása a magyar nyelvű-nyelvi oktatásra

A kárpátaljai magyarok demográfiai helyzetének alakulása a jövőben nagy kihívással lesz a magyar nyelvű oktatási intézményhálózat kialakult rendszerére. Az ukrán gazdasági, politikai, oktatáspolitikai helyzet arra kényszeríti az iskola-fenntartókat, hogy a nem rentábilis intézményeket bezárja, így számos helyen megszűnhetnek oktatási intézmények. Főleg a kis települések iskoláit veszélyezteti ez a folyamat. Bár a demográfiai mélyponton túl van Kárpátalja, a magyar iskolák tanulói létszámának növekedése, főleg a roma lakosság születési rátájának tudható be. Maximális célként lehetne meghatározni az intézményhálózat bővítését, hogy azokon a településeken, ahol nincs magyar nyelvű osztály, de a lakosság magyar nemzetiségi részaránya megengedné, és legalább 5 gyerek szülője írásban igényli, nyissanak magyar tannyelvű csoportokat, összevont osztályokat, önálló osztályokat. Minden magyarok lakta településen a törvényileg kötelező iskola-előkészítő óvodai év megvalósítása érdekében nyissanak magyar csoportokat az óvodákban. Azokon a településeken, ahol a demográfiai helyzet ezt nem engedi meg, törekedni kell a kialakult oktatási hálózat megőrzésére. Minden magyarlakta településen meg kell őrizni a magyar nyelvű elemi iskolai oktatást és az óvodát, akár egyesített iskola-óvoda intézményként. Ahol egyházi intézményként tartják fenn ezeket az intézményeket törekedni kell, hogy a tanárok bérét vállalja át az állam. A városokban több óvodában kellene magyar csoportot nyitni, mert a szülők a lakhelyükhöz legközelebbi intézményt választják. De célszerű lenne egy-egy bázisintézményt is létrehozni, ahol minden csoport magyar nyelvű, ezek elláthatnák a módszertani központ feladatait is.

A magyar tannyelvű első osztályba beíratott gyerekek nagy valószínűséggel ezt a vonalat követik a későbbiekben is, ezért sokkal nagyobb figyelmet kellene fordítani a beiskolázásra. Az a tapasztalat, hogy az a gyerek, aki magyar óvodában, majd magyar iskolában kezdi meg tanulmányait nagyobb valószínűséggel válik a magyar kultúra elkötelezettjévé, mert ebbe ágyazódik be, itt alakul ki kapcsolatrendszere. Egy ukrán iskolában szocializált gyermek kiesik a magyar kultúrkörből, viszont az ukránba nem ágyazódik be, de kapcsolatrendszere ott alakul ki, oda akar tartozni, még akkor is, ha esetleg soha nem válik teljes értékű részévé annak. Az állandó megfelelési kényszer, amit az elfogadtatásáért érez, egyre labilisabbá teszi identitását. Az ukrán iskola közelebb viszi és megkönnyíti az asszimilációt, ami két generáción belül általában ilyen esetekben megtörténik.

A magyar iskolák megtartása érdekében, az adott gazdasági, oktatáspolitikai helyzetben célszerű lenne kidolgozni egy kárpátaljai beiskolázási programot. Ez nem elsősorban pénzügyi támogatást jelentene, hanem olyan eszközöket, melyek segítenék a szülőket meggyőzni, hogy gyermekeik fejlődése érdekében tu-

datosan válasszák a magyar nyelvű oktatást. Például az óvodába járó gyerekek szüleinek „ringató”-kat, baba-mama klubokat szervezni, ahol megfelelő szakmai támogatást kaphatnak a gyermekneveléshez. Ezek az alkalmak a szülői közösséget is alakíthatják és jó pedagógiai szervezői munkával segíthetik a tudatos iskolaválasztást. Erősíteni kellene a kapcsolatot az óvodák és az elemi iskolák között. Ennek szakmai formái számosak lehetnek. Az óvodások iskolalátogatása, vagy a kisiskolások rendszeres óvodai előadásai. A magyar elemi iskolai tanítóknak, különösen a vegyes lakosságú vidéken már egy évvel korábban fel kellene térképezni a potenciális elsősöket, felvenni a kapcsolatot a szülőkkel, megszólítani őket nyílt napok keretein belül, rendezvényekkel, szünidei iskola-előkészítőkkal. A vegyes lakosságú vidéken az ukrán óvodákba járó, de magyar vagy vegyes házasságból származó gyerekeket is meg kellene keresni. Az elemi osztályokban a gyerekek érdeklődési körének figyelembevételével az iskola által szabadon választható órakeret terhére lehetne bővíteni a magyar nyelv ápolását (szakkörök, néptánc, népzene, népismeret, Kárpát-medence földrajza stb.). Ez az iskola és a tanári gárda adottságaitól, kreativitásától függ. Az oktatási vertikum első szakaszának lezárásakor, a negyedik osztály után ismét érdemes a pedagógusoknak, a leendő osztályfőnököknek körbejárni az iskolákat, az ukrán tagozatokat is, mert ilyenkor könnyebb az iskolaváltás, egy szakasz lezárult. Különösen a Beregszászi Magyar Gimnázium és az Ungvári Magyar Gimnázium számára lenne célszerű, mert a már ukránul tudó gyerek szüleit meg lehet szólítani, hogy magyarban folytassa. A líceumoknak a beiskolázás előtti évben kellene felkeresni és megtalálni a potenciális jelentkezőket.

A beiskolázás helyzetre indirekt módon nagy hatással lehetne a magyarországi oktatási-nevelési támogatásnak, amit célszerű lenne a helyi igényekhez és kihívásokhoz igazítani. Jelenleg azok részesülhetnek támogatásban, akik a lakhelyük szerinti településen a magyar nyelvű oktatást választják. Támogatásban részesülhetnek azok is, akik nem magyar iskolákba járnak, de fakultációként tanulják a magyart heti egy-két órában, bár a településen esetleg működik magyar iskola, vagy akik vasárnapi iskolába járnak. Ez duplán sújtja a kárpátaljai magyar oktatási rendszert. Egyrészt nagy számú pályázó részesül magyar állami támogatásban, akik csak jelképesen vesznek részt látszat magyar oktatásban. Másrészt miután a támogatást úgyszólván megkapják, a magyar szülők ukrán iskolákba íratják gyermeküket, gyengítve a magyar nyelvű intézmények színvonalát, versenyképességét, egyes falvakban veszélyeztetik az oktatási intézmények létét. Olyan rendszer kialakítása lenne célravezető, ahol differenciált támogatásban részesülnek, annak függvényében, hogy milyen mértékben tanulják a magyar nyelvet, kultúrát. Kiemelten kellene kezelni a beiskolázási támogatást az iskolaválasztáskor, hogy minél többen bekerüljenek a rendszerbe. Például aki magyar iskolába adja gyermekét, az kétszeres támogatásban részesül az első évben. Az új nyelvtörvény szerint mindenki maga választhatja meg melyik két idegen nyelv-

vet tanulja az iskolában, ez lehet a magyar is. Az első idegen nyelvet a 2. osztálytól kezdve, a másodikat az 5. osztálytól kezdve tanulják heti két órában. Egy intézményen belül legalább öt gyermeknek kell kérvényezni, hogy tanulhassa a nyelvet. Tehát minden településen, ahol eddig nem volt semmilyen intézményes magyar oktatás, most lehetőség nyílna erre, ha a szülők ezt választanák. Az oktatási minisztérium rendelete szerint ennél nagyobb óraszámokban is tanulhatják a magyart, ha a szülők kérik, hogy azt tantárgyként oktassák. Ekkor külön magyar nyelvet és magyar irodalmat is tanulhatnak, sőt a szabadon választható órák terhére, akár magyar népmesmeretet, a magyar nép történetét, magyar művészet- és zenetörténetet is választhatnak szülői kérvények alapján. Az új lehetőségeket figyelembe véve a támogatások hatására be lehetne vinni az intézményes oktatásba a magyar oktatást azokon a területeken és iskolákban, ahol nincs semmilyen magyar nyelvi-nyelvű tanulási lehetőség, azzal hogy csak azok pályázhatnak, akik ezt választották, és ezzel esetleg nem vagy csak minimális összeggel támogatni a vasárnapi iskolákban részt vevőket. A szülők döntését a differenciált támogatással lehetne motiválni. Annak függvényében megállapítani a támogatást, hogy a tanulandó tárgyak hányad részét tanulja magyarul, heti hány órában tanulja a magyar nyelvet, kultúrát. Ezzel akár azt is el lehetne érni, hogy legyenek magyar elemi osztályok minden magyarlakta településen.

A demográfiai helyzet kihat a kialakult oktatási hálózat szerkezetére. A középfokú oktatásban, annak harmadik fokozatában, a 10-11. osztályok és az érettségit jelentő középiskolák számát a racionalitás érdekében valószínűleg csökkenteni fogják. E törekvések elsősorban azokat a középiskolákat érintik majd, ahol a felső tagozatban az osztálylétszám tíz fő alá kerül. A helyi közösség feladata a regionális sajátosságok figyelembevételével kezdeményezni, olyan iskola-központok kialakítását, megtartását, fejlesztését, ahol megfelelő színvonalú és több szakirányú képzést tudnak nyújtani. Miután magyar nyelvű szakképzés nincs, ami van az csak mimikri Kárpátalján, így akár OKJ-s képzések indítását is fel lehet vállalni ezeken a helyeken. A magyar középfokú oktatási rendszer fenntarthatóságának egyik feltétele az oktatási intézmények közötti megegyezés lehet. Azoknak a középiskoláknak lenne célszerű megállapodni a többféle szakirányú képzés kialakításában, melyek olyan távolságra vannak egymástól, hogy egy-egy kistérségben az intézmény személyi állományának, felszereltségének figyelembevételével színvonalas oktatást tudnának biztosítani. Megnö a szerepük a gimnáziumoknak és líceumoknak, a nagyobb középiskoláknak, melyek már az utóbbi évtizedben is iskolaközpontokként működtek. Az együttműködésüket kellene elősegíteni, koordinálni, hogy ne egymás konkurenseivé váljanak, hanem a gyermekek érdekeit szolgálva egymást kiegészítő szellemi centrumokként működjenek. Az adott kiskörzetek településeiben racionálisabban kihasználhatnák az utóbbi években felépített infrastruktúrát, a kollégiumokat, az ukrán állam által működtetett iskolabusz hálózatot. A városokban, Ungváron,

Munkácson, Beregszászon, Nagyszőlősen, ahol gondok vannak a kollégiumi elhelyezéssel, de mindegyikben számos olyan oktatási intézmény is működik, ahová magyar gyerekek járnak,¹³ átgondolt, felmérésekre és esettanulmányokra épülő, hosszú távú projekt alapján, magyar szakkollégiumokat lenne célszerű létrehozni. Ezek a kollégiumok önálló egységként befogadhatnák a városok különböző szintű és szakirányú intézményeinek magyar hallgatóit. A szakkollégiumban szakképzett nevelőtanárok segíthetnék a távoli kis falvakból érkezők szocializációját, igény szerinti felzárkóztatását, egyúttal az intézmény biztosítana számukra egy magyar szellemi közeget, foglalkozhatna tehetséggondozással.

A demográfiai helyzet alakulása legnagyobb befolyással a kialakult kárpátaljai magyar nyelvű oktatási hálózatra a szórványvidéken lesz. Kárpátaljai szórványvidék magyar nyelvű-nyelvi oktatása sokrétű és sokféleképpen alakult, így nem lehet egységes továbblépési megoldásokat találni számukra. Minden település egy eset, egy saját útkeresés, sajátos helyzet és speciális továbblépési lehetőséget igényel, amely egy többváltozós matematikai egyenlethez hasonlít, melynek megoldása csak bizonyos feltételek mellett lesz igaz, és ha a feltételek közül valamelyik nem teljesül, akkor már más megoldást kell keresni. Ilyen helyzetben csak óvatos következtetéseket fogalmazhatunk meg, és még kevésbé biztos továbblépési lehetőségeket vázolhatunk fel, mert leginkább azok értik és tudják, mit kell tenniük, akik ott élnek abban a pillanatban és akkor, amikor a felvetett problémákra meg kell adni a választ.

A kialakult oktatási formákat tekintve a szórványtelepüléseket a magyar nyelvű-nyelvi oktatást tekintve három jól elkülöníthető csoportba sorolhatjuk:

- Az elsőbe azok a települések tartoznak, ahol megőrizték az intézményes anyanyelvű oktatást (Visk, Técső, Aknaszlatina, Ungvár, Munkács, Nagyszőlős stb.). Ezeken a településeken az anyanyelvű-nyelvi oktatás megőrzése nem a konzerválásban, hanem a fejlődésben rejlik. A továbblépési lehetőségeket a helyi lokális elitnek, az iskolákat irányítókkal közösen kellene keresni, és olyan válaszokat találni, amelyek a közösségek és az azokat alkotó egyének számára megfelelő választ adnak az adott kor kihívásaira. Ilyen válasz lehet a minőségi oktatás, ahol például nagy teret és lehetőséget szentelnek a nyelvi-kommunikációs oktatásnak, főleg a regionális nyelvnek és az idegen nyelvnek, akár úgy is, hogy sajátos egyéni, a hivatalostól eltérő, de a helyi sajátosságokat figyelembe vevő és eredményes programok bevezetését vállalják. Másik, vagy inkább az előbbivel párhuzamosan alkalmazható helyi program lehet az informatika széles körű elsajátítása stb. A líceumok szerepe és felelőssége a térségen belül nagyobb, mint más intézményeké, mert vállalniuk kellene azt az integráló szerepet, amelyek valaha a megyeszékhelyek kulturális közigazgatási szervezőközpontjaira hárultak. Ezeknek az intézményeknek nyitni kellene a térségben minden felekezet irányába, de célcsoport lehet az ukrán iskolákban tanuló magyar vagy részben magyar iden-

titású diák. A szórványok megszólítására sajátos, egyedi programok kidolgozására lenne szükség intézményi szinten.

- A második csoportba azon települések tartoznak, ahol az elmúlt évtizedben a helyi civilek aktivitásának köszönhetően sikerült beindítani anyanyelvű oktatást. Legutóbbi kutatásaink szerint ezeken a helyeken - Szolyva, Huszt, Rahó, Kőrösmező, Gyertyánliget, Feketepatak, Csepe, Újhely, Mátyfalva, stb - a krízis jelei mutatkoznak (évente egyre kevesebb a beiskolázott tanulók száma, vagy már nem is indítanak magyar osztályokat). Ezeket az intézményeket lehetőség szerint önállósítani kellene valamilyen szinten, hogy az iskola szellemiségében a magyar kultúrát tükrözze. Figyelembe véve a kutatás során szerzett tapasztalatainkat, például hogy a településeken élő magyarok a nyelvcsere határán vannak, célszerűbb lenne az elemi osztályokban megőrizni a teljes magyar nyelvű oktatást, a felső tagozaton átirányításos nyelvi oktatási programot alkalmazni, ahol az évfolyamokon bejövő új tantárgyakat ukránul oktatnák kétnyelvű tanárok, akik magyarul is megfogalmazzák egy-egy téma anyagát. Az identitáslakító tárgyakat továbbra is magyarul tanítanák fő tárgyként, vagy az óraterv adta lehetőséget kihasználva az óratervek variatív szabad óráinak keretén belül (magyar nyelv és irodalom, magyarság története, magyarság vagy a Kárpát-medence földrajza,¹⁴ ének-zene, művészettörténet, technika, népismeret, néprajz, népművészet stb.). Ezen intézményekben is fontos lenne az idegen-nyelvi és informatikai szakosodás bevezetése, ami minőségi oktatással párosulna. Ahol nincs magyar óvoda, sem óvodai csoport, célszerű lenne szervezni, vagy bevezetni legalább a kétnyelvű oktatást (az egyik nevelő csak ukránul, a másik csak magyarul foglalkozik, beszél a gyerekekkel).
- A harmadik csoportba kerülnek azok a települések, ahol a magyar oktatást óvodai szinten és vasárnapi iskolákban tudták megszervezni eddig, vagy egyáltalán nincs semmilyen intézményesült oktatás. Ezen csoportba sorolható Tiszabogdány, Nagybocksó, Terebesfejpatak, Taracköz, Kerekhegy, Bustyaháza, Fancsika, Királyháza, Tekeháza stb. A települések óvodáiban a magyar csoportok létrehozása, de legalább a kétnyelvű oktatás bevezetése lenne célszerű (az egyik nevelő csak ukránul, a másik csak magyarul foglalkozik, beszél a gyerekekkel). Ezeken a helyeken a magyar mint kötelező tantárgy bevezetését lehetne kezdeményezni igény szerint, az elfogadott nyelvtörvényre hivatkozva első idegen nyelvként, és második idegen nyelvként, vagy olyan ukrán tannyelvű osztályok indítását kezdeményezni, ahol kötelező tantárgyként tanulják a magyar nyelvet és irodalmat. Ez utóbbi lenne a leghatékonyabb, mert magasabb óraszámokban tanulnák a magyar nyelvet, külön az irodalmat és lehetőség nyílna az óraterv szerint a szabadon választható órák keretén belül népismeretet, magyarságismeretet, népművészetet, magyar történelmet, Kárpát-medence földrajzát tanítani a szülők igénye és

kérése szerint. Ahol működik óvoda, ott elemi iskolát is lehetne kezdeményezni.

Minden program eredményes megvalósulásának alapzálaga megfelelő szakemberek megtalálása, illetve vezetőké, akik az ügy elkötelezett hívei és hitelesen tudják azt képviselni a célcsoportok irányába és a hivataloknál egyaránt.

Figyelembe véve a kárpátaljai magyarok demográfiai mutatóit, valamint azt, hogy a kárpátaljai magyar területeken a roma lakosság többségének anyanyelve magyar, így oktatási szempontból a magyar iskolák pozícióit erősítik, egyúttal sajátos szociális, kulturális helyzetükből fakadó problémáik szintén ezt az intézményhálózatot érintik. Az utóbbi évek kutatásai szerint azokon a településeken, ahol a romák száma az osztályokon belül elért egy bizonyos arányt, és ezzel az oktatás minősége, a versenyszellem romlott az osztályban, a szülők más oktatási intézménybe, általában a legközelebbi városokba és mezővárosokba vitték gyermekeiket, de már nem magyar tagozatra beíratva őket.

A roma tanulók problémamentes beiskolázásához, valamint oktatásához a kutatásokban részt vett pedagógusok különböző megoldásokat javasoltak.

- "A tanulók szocializációja és társadalmi beilleszkedésük szempontjából kötelezővé kell tenni intézményes nevelésüket óvodán belül, ahol elsajátíthatják az alapvető dolgokat valamint a szülőket is bevonni a neveltetésükbe." (Sz.N.,1974)
- „Az oktatásukban nem feltétlenül a szegregált oktatás a megoldás, mert ha az óvodában elsajátította a korának megfelelő neveltetést, akkor könnyebb lenne velük dolgozni és a szülők is másképp viszonyulnának már az iskolához is. De míg a gyerek csak azért van az iskolába, hogy ne legyen hiányzása, addig nehéz a tanulás, kivált akinek nincs meg az az egy év, ami feltétlenül szükséges a beiskolázáshoz.” (Sz. E., 1973)
- „En a szegregált oktatást javasolnám bizonyos oktatási szakaszig, például az elemi osztályokban, mert saját közegükben jobban haladnak, bátrabbak és határozottabbak, majd beintegrálni őket a felső tagozatba.” (H.J., 1975)

A pedagógusok gyakorlata során egyetlenegy roma tanuló sem jutott el az érettségiig. Az integrálásukat az óvodai és iskolai rendszerben főleg az egyházak segítik külföldi ideiglenes támogatások által romaiskolák, romaóvodák működtetésével. Sikeres és fenntartható azokon a településeken, ahol részben beépültek ezek az intézmények az állami oktatási-nevelési rendszerbe. Ezekben a helyeken az infrastruktúra és annak fenntartása általában az egyház terhe, de a pedagógusok az állami óvoda munkatársként tevékenykednek. Ez a helyzet megerősíti a pedagógusok státusát és biztosabb kiszámíthatóbb életpályát jelent, mint a teljesen egyházi fenntartásúé. Általában elemi iskola szintig szegregáltan működnek ezek az intézmények, majd az általános iskolába integráltan tanulnak. Az integrált osztályokban nagyobb a lemaradásuk és nem jellemző a felzárkóztató program, ezért célszerű lenne átvenni a magyarországi jó példákat (Tanoda,

ringató stb.). Ma motiváló erő a Magyarország által nyújtott oktatási-nevelési támogatás, nem a tanulás miatt jár sok roma iskolába. A roma családok értékrendjébe nem épült be az iskola és a tudás mint javak gyermekeik karrierjében, még a módosok esetében sem szerepel a diploma, szakma által elért eredmény, karrier és továbblépési lehetőségként.

A romák felzárkóztatása érdekében célszerű lenne külön programot kidolgozni integrálásukra vonatkozóan. Ennek a programnak fő irányelve lehetne a tanulás, a tudás iránti vágy felkeltése és beépítése a romák értékrendjébe. Ez nem egyszeri és egyszerre megvalósítható feladat, de terjeszthető lépésről lépésre. Fontos lenne egy felzárkóztató napközis program beindítása, amire lenne lehetőség állami kereteken belül, de elkötelezett szakmailag felkészült nevelők nélkül nem lesz effektív. Felzárkóztatásuk javítana a magyar iskolák oktatási színvonalán, segítene az iskola megtartó erején is. Az értékrendet azzal lehetne befolyásolni, ha sikerülne elérni, hogy divattá váljon a továbbtanulás előbb szakmunkás, majd technikus és akár főiskolai szinten. Ezt csak kis lépésekben lehetne megvalósítani. Például hogy a legtehetségesebbeket az oktatás minél korábbi szakaszában kiemelni, és beintegrálni húzósebb oktatási intézményekbe, gimnáziumokba, líceumokba. Nem tömegesen, csupán úgy, hogy azon intézmények színvonala ne romoljon. A program kidolgozásánál alapkérdésekre kellene választ keresni: „Kiknek mi a feladata, a felelőssége, a szerepe, és milyen arányban:

- Az ukrán államnak?
- A magyar államnak?
- A roma közösségnek?
- A kárpátaljai magyarságnak?
- Az egyházaknak?
- A civil szervezeteknek?”

A magyar nyelv státusa a közéletben, és a kisebbségi jogok érvényesülése a közoktatás, a szakképzés és a felsőfokú képzés terén

A következő évtizedben a magyar nyelvű oktatás, képzés fejlesztése-megőrzése érdekében meghatározó lesz a magyar nyelv státusa, annak elfogadása és alkalmazásának lehetőségei Kárpátalján, ahogy 2009-ben is megfogalmaztuk: A magyar nyelvű oktatás presztízsét és hasznosságát nagyban befolyásolja, hogy a magyar nyelv milyen funkciókkal, presztízzsel bír a nyelvet használó közösség mindennapi életében. Mert hiába lesznek iskoláink, s hiába lesz meg minden jogunk ahhoz, hogy anyanyelvünkön tanulhassunk, ha a szülő mégis úgy érzi majd: számára az a hasznosabb, „kifizetődőbb”, ha gyermeke az államnyelven oktató iskolában tanul. Vagyis: a magyar nyelvű iskolarendszer fenntartásához az is elen-

gedhetetlen, hogy legyen alkalom, lehetőség és jog ahhoz is, hogy a magyar nyelvet minél szélesebb körben, minél több funkcióban használni lehessen Kárpátalján. Mert hiába alakítjuk ki a kétnyelvűséget az iskolában, ha a tanintézmények falai közül kilépve azt tapasztaljuk: a magyar nyelv sehol sem, vagy csak a szűk családi körben, esetleg szakrális funkciókban használható. A kárpátaljai magyarság célja nem az, hogy szakrális célokra tartsa meg a nyelvét, hanem az, hogy minél több helyzetben használni tudja. A nyelvet csak és kizárólag az tartja fenn, ha használják. Az a nyelv, melynek nincsenek anyanyelvi beszélői, legyen akármilyen nagy múltú, hordozhat bármekkora kulturális értéket (lásd a latin példáját), mégiscsak holt nyelv. A nyelv használhatósága tehát jelentősen növeli a nyelv értékét, presztízsét. Ha a magyar nyelvű oktatási rendszert többek között a magyar nyelv megőrzése érdekében kívánjuk fenntartani, akkor figyelniünk kell arra is, hogy szélesítsük és fenntartsuk a magyar nyelv használati körét is. Nagyon fontos tehát „annak felismertetése, hogy a nyelv nem önmagában, szimbolikusan nagy érték, hanem mindennapi használatában, eszköz voltában is.”

2009 óta a kisebbségi nyelvek, így a magyar elfogadottsága szempontjából jelentős változás történt. Az oroszbarát Régiók Pártja választási érdekeinknek megfelelően 2012-ben a parlamenti választások előtt elfogadta a regionális nyelvekről szóló törvényt, melynek teljes címe *Törvény az állami nyelvpolitika alapjairól*. A regionális nyelvekről szóló törvény azokon a területeken, ahol azt elfogadták lehetőséget kínál annak használatára. Aggodalomra ad okot, hogy a regionális nyelvekről szóló törvény bevezetése kapcsán a politikusok egy része mindezt úgy interpretálja, hogy a törvény csak az orosz kisebbségre vonatkozik, más nemzetiségek esetében bevezetése nem indokolt. A nyelvtörvény végrehajtásával kapcsolatban gond, hogy a törvényben megfogalmazott határidőig nem igazították a korábban elfogadott kisebbségi nyelvet szabályozó, vagy arra kihatással lévő törvényeket az új rendelkezésekhez, nem készült végrehajtási rendelet, az országos és regionális költségvetésekben nem terveztek anyagi eszközöket annak végrehajtására, így a jövőben nagy felelőssége lesz a kárpátaljai magyar politikai és civil érdekvédelemnek a törvény végrehajtásának érvényesítésében. A nyelvtörvény végrehajtása, végrehajtatása éppen ezért lehetne egy nemzeti minimum a kárpátaljai magyar politikai civil szervezetek számára.

A kárpátaljai magyar nyelvű-nyelvi oktatásra vonatkozólag az alábbi lehetőségek kiaknázását segíti a törvény:

- A nyelvtörvény II. fejezete 11. cikkelyének 1. pontja alapján azokban a régiókban, ahol a magyar nyelv megkapta a regionális nyelv státusát, a magyar tannyelvű iskolák dokumentációját, többek között a tanári értekezletek jegyzőkönyveit, osztálynaplókat, tanterveket, a félévi és év végi bizonyítványokat magyarul vezethessék. Ezekben az oktatási-nevelési intézményekben az osztállysarkok, iskolai faliújságok és tablók, szemléltető, tájékoztató fali táblák legyenek magyar nyelvűek. Az iskolák névtábláit, pecsétjeit ren-

deljék meg két nyelven, érvényesítsék az iskola névadójának feltüntetését a hivatalos megnevezésben.

- A nyelvtörvény II. fejezete 13. cikkelyének 2. pontja, valamint az V. fejezete 28. cikkelyének 3-5. pontja alapján biztosítsák a kétnyelvű ukrán-magyar bizonyítványokat az általános és középiskolák magyar tannyelvű osztályainak végzősei számára. A bizonyítványok megrendelésekor a végzősök vezeték- és utóneve a magyar névhasználati szabályoknak megfelelően az apai név elhagyásával történjen. A gyermek nevének hiteles magyar változata érdekében, a törvény előírásainak megfelelően, egyeztessenek a szülőkkel.
- Ukrajna Oktatási, Tudományos, Ifjúsági és Sport Minisztériuma az általános iskolák óraterveiről szóló 2012.04.03-án kelt 409. számú rendelete értelmében a 2013-2014-es tanévtől bevezetésre kerül a második idegen nyelv, ami lehet: „bármely idegen nyelv, így az orosz vagy egyéb nemzetiségi kisebbség nyelve”. Az általános és középiskolák részére az óratervek műveltségi tömbjeinek keretén belül a rendelet engedélyezi az óraszámok újraosztását az adott intézmény fenntartójának jóváhagyásával. A rendelet világosan meghatározza, hogy mely tantárgyak tartoznak az egyes műveltségi tömbhöz. A nyelvi műveltségi tömbhöz a következő tantárgyak tartoznak: ukrán nyelv, idegen nyelv, orosz nyelv vagy egyéb nemzetiségi kisebbség nyelve, ukrán irodalom, világirodalom és integrált irodalom. A fenti rendeletek értelmében a magyar tannyelvű osztályokban, a tanulók túlterheltségének csökkentése érdekében a második idegen nyelv oktatására előírt órákat - a szülői tanács véleményezése alapján - a nyelvi műveltségi tömbön belül az első idegen nyelv vagy/és a magyar nyelv oktatására fordítsák. Ezt az is indokolja, hogy míg az ukrán tannyelvű 5-9. osztályokban az anyanyelv oktatására heti 13,5 órát fordíthatnak az öt tanév alatt, addig a kisebbségi tannyelvű, így a magyar osztályokban az anyanyelvre fordítható összórászám ebben a ciklusban 10 óra/hét.
- Ukrajna Oktatási, Tudományos, Ifjúsági és Sport Minisztériuma 2012.04.03-án kelt 409. sz. rendelete szerint az 5-ik osztálytól kötelezően bevezetésre kerül a második idegen nyelv oktatása, ami „lehet bármely idegen nyelv, így az orosz vagy egyéb nemzetiségi kisebbség nyelve”. Továbbá Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól III. fejezet 20. cikkelyének 7. pontja szerint: „Minden általános középfokú tanintézetben biztosítani kell az állami és egy regionális vagy kisebbségi nyelv oktatását...”. Ennek megfelelően Kárpátalja azon közigazgatási egységeiben, ahol a magyart regionális nyelvű nyilvánították, a régió ukrán tannyelvű iskoláiban kötelező jelleggel vezessék be a magyar nyelvet, mint második idegen nyelvet. Ez tenné lehetővé a következő generáció számára a lehetőséget a teljes anyanyelvhasználatra, így válhatna kétnyelvűvé a régió lakossága.

- Ukrajna Oktatási, Tudományos, Ifjúsági és Sport Minisztériuma 2012.04.03-án kelt 409. sz. rendelete szerint az 5-ik osztálytól kötelezően bevezetésre kerül a második idegen nyelv oktatása, ami „lehet bármely idegen nyelv, így az orosz vagy egyéb nemzetiségi kisebbség nyelve”. Ennek megfelelően azokban a közigazgatási egységekben, ahol a magyart nem nyilvánították regionális nyelvvé, a régió ukrán tannyelvű iskoláiban a második választható idegen nyelvek között szerepeljen a magyar nyelv. Ez azért is indokolt, mert a magyar nyelvet gyakran használják a mindennapi életben, a megye földrajzi helyzete lehetővé teszi a határ menti kapcsolatok fejlesztését Magyarországgal, amit a nyelvismeret is segíthetne.
- Ukrán nyelvből és irodalomból a felsőoktatási felvételizéshez minden szakra az ukrán filológiára felvételizők szintjén kötelező független vizsgaközpontokban tett érettségi vizsgát a nem ukrán szakra felvételizők esetében differenciáltan, a kisebbségek által tanult tanterv, tanulási alkalom és feltételek figyelembevételével kidolgozott követelményrendszer szerint tehesék a magyar tannyelvű iskolák végzősei.
- A magyar nyelv és irodalom, az oroszhoz hasonlóan kerüljön be a választható emelt szintű tantárgyak közé.
- A magyar tannyelvű általános- és középiskolák végzősei számára központilag biztosítsák a vizsgatesztek magyar nyelvű fordítását, ahogy ezt az orosz tannyelvű iskolák esetében teszik.

A mindenkori magyar állam is szerepet vállalhat a magyar nyelv kárpátaljai oktatásának és rehabilitációjának folyamatából például azzal, hogy támogatja a magyar mint idegen nyelv oktatását Kárpátalján módszertani segédanyagokkal, könyvekkel, tanárok átképzésével.

A két évtizednyi tapasztalataink szerint a legjobb beiskolázási program az anyanyelvű továbbtanulási lehetőségek biztosítása a felsőoktatás terén, azaz az anyanyelvű oktatás teljes vertikumának megteremtése. A magyar nyelvű oktatás helyzetét, így jelentősen befolyásolja a továbbtanulási lehetőségek biztosítása a magyar tannyelvű különböző képzési szintek végén: a 4. osztály, az elemi iskola, a 9. osztály, vagyis az általános iskola, és a 11. osztály a középiskola után. Kulcskérdés a továbbtanulási lehetőségeknél az esélyegyenlőség biztosítása a kisebbségi oktatási intézményekben érettségizettek számára, ami Ukrajnában központosított rendszerben, a független vizsgaközpontok által szervezett felvételik alapján történik. A független vizsgaközpontok európai norma szerint egységes elbírálás alapján egyszerre biztosítanak az érettségit és a felvételi vizsgák lehetőségét. A diák, ha sikeresen leteszi az érettségit, az elért eredménye egyúttal felvételit is jelent bármely ukrainai felsőoktatási intézménybe. Továbbra is kulcskérdés, hogy biztosítják-e az egyenlő feltételeket a vizsgák alkalmával, vagyis a nemzetiségi iskolák végzősei megkapják-e a teszteket az oktatás nyelvén,

vagy csak államnyelven. Az új nyelvtörvény biztosítja, hogy a szaktárgyak tesztjeit a jelentkezők az oktatás nyelvére fordítva kapják meg. Ukrajnában kötelező az érettségi ukrán nyelvből is, ami állami norma, de az ukrán anyanyelvűek, ukrán iskolában érettségizettek és ukrán filológiára felvételizők számára készített tesztek alapján kérik számon minden szakra jelentkezőtől. A jövőben el kellene érni, hogy a kisebbségek számára biztosítsák az ukrán mint második nyelv követelményrendszer szerinti vizsgáztatást, ugyanis nem mérhető össze azok tudása, akik anyanyelvként tanulták azt, azokéval, akiknek anyanyelve más. Az ukrainai magyarok felsőoktatásba jutásának feltétele a jövőben is az esélyegyenlőség biztosítása lesz a felvételi-érettségi új rendszerében. Abban az esetben, ha sikerül elérni, hogy biztosítsák az esélyegyenlőséget a végzősök előtt, kitarulkozhatnak az ukrainai felsőoktatási intézmények képzési kínálati, ha nem biztosítják az esélyegyenlőséget, akkor kimaradhatnak a felsőoktatásból. Az esélyegyenlőség hiánya olyan folyamatot indít be, amely az anyanyelvű oktatás gyors sorvadásához vezet, mert számosan átíratják gyermekeiket ukrán iskolába. Ez az egyéni stratégia a felsőoktatásba kerülés terén nem oldja meg helyzetüket. Egy kisebbségi, aki anyanyelvű környezetben nő fel és minden tárgyat ukránul tanul, nehezen fog elérni olyan eredményt, mint ukrán kortársa, aki anyanyelvén tanult és anyanyelvén érettségizik, ill. felvételizik. A magyar nyelv és irodalmat kivették a választható emelt szintű érettségi tantárgyak sorából. Ilyen feltételek mellett jelentősen csorbul a kárpátaljai magyar kisebbség esélyegyenlősége, és nagy visszalépésnek tekinthető a korábbi állapothoz képest annak ellenére, hogy az 1991-ben megkötött ukrán-magyar kisebbségi nyilatkozat¹⁵ garantálta a magyarok számára a korábban megszerzett jogok biztosítását. A továbbiakban célszerű lenne minél magasabb szinten megvizsgálni a két ország közötti kisebbségekre vonatkozó egyezmények teljesítését, esetenként felülvizsgálni a tárcaközi egyezményeket. A kárpátaljai magyar szervezetek ezt a problémát már felvetették, de célszerű lenne, ha államközi szinten vagy a szaktárcák szintjén is napirenden tartanák, és sikerülne közös erővel pozitív eredményt elérni.

A kárpátaljai magyar kisebbség szempontjából a kisebbségi jogok gyakorlása, az esélyegyenlőség biztosítása érdekében az alábbiak elérése lenne feltétlenül szükséges:

1. A magyar oktatási rendszer megmaradásának alapkérdése a korábbi gyakorlathoz való visszatérés a magyar iskolák végzőseinek felsőoktatásba kerülése terén:
 - a) A felvételi rend szerinti, a minden szakra kötelező nyelv és irodalom emelt szintű érettségit az oktatás nyelvén, azaz magyar nyelv és irodalomból tegyék ugyanúgy, mint ukrán anyanyelvű kortársaik, ezt az eredményt számítsák be felvételi pontszámaikba, így esélyeik a felvételnél nem csorbulnának.

- b) A magyar nyelv és irodalom, valamint a magyar tannyelvű iskolák számára képző felsőoktatási intézmények tanítói és óvodapedagógiai szakára jelentkező hallgatók számára tegyék kötelezővé az emelt szintű érettségit magyar nyelvből és irodalomból.
- c) Az emelt szintű érettségik lebonyolításakor az adatfelvételi objektivitás érdekében azokban a vizsgapontokban, ahol kisebbségek is vizsgáznak, biztosítsanak a kisebbségek nyelvét ismerő felügyelő biztost, vagy hozzanak létre külön vizsgaközpontot a magyar tannyelvű iskolák végzősei számára.

Ez a felvételi eljárási gyakorlat ilyen formában egyébként megegyezne a magyarországi kisebbségi anyanyelvű gimnáziumokban érettségizőkre vonatkozó eljárással¹⁶.

- 2. A kárpátaljai felsőoktatási intézmények presztízsszakainak (orvosi, jogi, nemzetközi kapcsolatok, banki ügyintézés, idegenforgalom-turizmus, állam és közigazgatás, építészmérnöki, gépészmérnöki) államilag finanszírozott keretszámainak megfelelően határozzanak meg kvótát a kárpátaljai magyarok regionális számarányának (10-12%) figyelembevételével, melyekre a magyar tannyelvű iskolában érettségizettek versenyvizsgák alapján nyerhetnek felvételt.
- 3. Az ukrán állam tegye lehetővé, illetve állítsa vissza a szakközépiskolákban, technikumokban a magyar nyelvű csoportokat, vagy szervezzenek alcsoportokat, ahol részben magyar nyelven tanulhatnak szakmát. Állítsák vissza az 1980-as évektől működő magyar csoportokat a Beregszászi Szakliceumban, amit 2002 után építettek le. Ez azért is indokolt, mert a kárpátaljai magyar iskolákba beíratott tanulók 50%-a az általános iskola után nem folytatja tanulmányait középiskolában, és szakképesítés nélkül nem tudnak elhelyezkedni a munkaerőpiacon.
- 4. Vizsgálják felül Ukrajna és Magyarország között a diplomák és fokozatok kölcsönös elismerésére vonatkozó egyezményt. Ez lehetőséget biztosítana az egyházi líceumok és iskolaközpontokban olyan AKJ-s képzések beindítására, ami piacképes szakmát biztosít az érettségi mellett a végzősöknek, de emelné a magyar nyelvű beiskolázási számokat, mert kinyílna a magyarországi továbbtanulási lehetőség teljes vertikuma.

A magyar nyelvű oktatási intézmények oktatási, nevelési, képzési minőségének alakulása

A külföldi magyar tannyelvű oktatás minőségi kritériumrendszerét, mint korábban kifejtettük elsősorban azon szervek határozzák meg, melyek irányítják, felügyelik a teljes rendszert, aminek részét képezik. Az egységes magyar nemzet

koncepciója értelmében olyan megoldásokat kell találni, melyek közvetve befolyásolják a rendszerben zajló oktatás minőségét, és a magyarországi oktatási kritériumrendszerhez igazítják.

A közvetett praktikák között szerepelhet:

- a kisebbségi oktatási intézmények tárgyi-technikai felszereltségének minőségi növelése,
- az intézményben zajló oktatási-nevelési munka minőségének az anyaországi elvárásokhoz való igazítása,
- a pedagógusok szakmai felkészültségének, lehetőségeinek, hozzáállásának befolyásolása.

Az oktatási intézmények tárgyi-technikai felszereltségét, miután ezen iskolák a többségi állam oktatási intézményeinek szerves részét képezik, s az oda járó tanulók szülei az adott ország adófizető állampolgárai, így azokat a többségi nemzet iskoláival azonos szinten kellene kezelni, és azt a területen támogatni, ez azonban nem érdeke a többségi államnak. Átvállalni a többségi államtól fenntartói funkciókat csak ott és abban az esetben célszerű, ahol erre jogi lehetőség a többségi államon belül nincs, és az anyaország, a kisebbségi közösség nem tudta elérni, hogy érdekeit érvényesítsék. Az elmúlt két évtized tapasztalatai azt mutatják, ahol az anyaország a többségi állam feladataiból önként, minden feltétel nélkül részt vállalt, onnét a többségi állam kihátrált, így ezek a támogatások időnként politikai pótcselekvéseknek tűntek. A kisebbségek pozícióit csökkentették, a magyar közösség (kisebbségi és anyaországi) gyengeségére utaltak a többségek szemében.

A tapasztalatok alapján a magyar nyelvű oktatási rendszer minőségére kiható támogatáspolitikai kialakításakor azon tárgyi-technikai támogatásokat kellene szorgalmazni, amelyek a magyar nyelvű kultúra, magyar identitás növelését segítenék.

Az ukrán állam biztosítsa a magyar tannyelvű általános és középiskolák számára a folyamatos és rendszeres magyar nyelvű tankönyvellátást. Ennek érdekében helyzetbe kellene hozni a Schola Nostra magyar könyvkiadót, hogy versenyképesé váljon az ukrán könyvpiacra és egyik szereplője lehessen a magyar nyelven megjelentetett - az Ukrán Oktatási Minisztérium által elfogadott, az ukrán tankönyvpiacra forgalomba kerülő, a kárpátaljai magyar pedagógusok által kiválasztott - tankönyvek kiadásának a magyar iskolák számára. Ukrajnában az általános és középiskolák számára a tankönyvek ingyenesek, amit a diákok az iskolai könyvtárakból kölcsönözhetnek. A tankönyveket négy éves ciklusokban adják ki újra. A tankönyvírás pályázati alapon működik, az ukrán iskolák egy-két tankönyvcsaládból választhatnak. A kisebbségi könyveket a lemergi és a csernoveci tankönyvkiadók fordítják, kárpátaljai magyar szakemberek közreműködésével, annak függvényében, melyik nyeri a tendert. Jellemző, hogy különböző évfolyamokra más-más tankönyvcsalád könyveit pályázzák

meg, ami nagy káoszt okoz az oktatásban, ráadásul fél-egy év késéssel jut el a tankönyv a magyar iskolákba. A tankönyvellátás helyzetét javíthatná az elektronikus könyvek bevezetése. A könyvek hardverét még a szülők is megvennék, mert minden újra fogékonyak, de ahhoz, hogy erre telepíthessék, az ukrán minisztérium által elfogadott hivatalos könyvek fordítását ki kell fizetni a szerzői jogdíjat. A szerzői jogdíjak az oktatás teljes vertikumára nézve horribilis összeget jelentenek. Célszerű az lenne, ha az ukrán fél államközi megállapodás keretein belül térítésmentesen átadná a fordítás jogát és a szerzői jogdíjat egy könyvkiadónak, mondjuk a Schola Nostrának, akik biztosítanák a minőségi fordítást és ellátnák az iskolákat e-könyvekkel. A felvázolt lehetőségnek pozitív hozzáállás esetén természetesnek kellene lenni, mert ukrán adófizetők gyerekeiről van szó, akik számára az ukrán államnak mindenképp biztosítania kellene a zökkenőmentes tankönyvellátást saját forrásból.

Az oktatás minőségére hat az iskolák ellátása magyar módszertani segédkönyvekkel, szakkönyvekkel, szépirodalommal, szemléltető eszközökkel, stb. A szűk felvevőpiac miatt ugyanis a profitorientált cégek a magyar intézmények számára nem fognak ilyen eszközöket készíteni. Különösen nagy figyelmet kellene fordítani a magyar történelem, magyarságtudat és népismeret megerősítését segítő eszközök, könyvek, szoftverek, módszertani segédanyagok ellátására. Az oktatás minőségén jelentősen javítana, ha az államilag kötelező, de az állam által magyar nyelven meg nem jelentetett munkafüzeteket, írásmintákat Ukrajnában kiadnák magyar nyelven (ezek a segédanyagok az ukrán iskolák számára sem ingyenesek, hanem megvásárolhatók, de magyarul nem adják ki, mert nem térül meg a kiadóknak). A feladatot anyaországi induló támogatással, majd piaci alapon szintén felvállalhatná például a „Schola Nostra” könyvkiadó.

Oktatásminőségi kérdés az ukrán nyelv oktatásának kérdése a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban. Az ukrán államnak biztosítani kellene állami költségvetési forrásokból az ukrán nyelv oktatásához szükséges módszertani eszközöket (tankönyv, szótár, csoportbontás ukrán órákon). Az ukrán nyelv oktatását a második nyelv oktatásának módszertana alapján végezzék olyan tanárok, akik ismerik a magyar nyelvet is. Dolgozzanak ki a nyelvi különbségeket figyelembevevő oktatási koncepciót, erre épülő tantervet, tankönyvet, a magyar nyelvet ismerő pedagógusok bevonásával.

A minőségi oktatás helyei Kárpátalján az alapítványi oktatási intézmények, melyek állami támogatásban nem részesülnek. Ezekben az intézményekben tanuló diákok ukrán adófizető állampolgárok gyermekei, ezért állami szinten kellene biztosítani ezen oktatási intézmények számára az alapműködéshez szükséges normatív támogatást, ami törvényileg alapításukkor adott volt, tehát ez kisebbségjogi visszalépést jelent. Ezen intézményeket, kollektív tulajdonjogi szervezetként jegyezték be, melyre vonatkozott az állami normatíva biztosítása az oktatási törvény szerint, csupán a magániskolák állami finanszírozását tiltotta.

2004-ben törvényileg megszüntették a kollektív tulajdonformát és minden ilyen intézményt automatikusan magántulajdonná nyilvánítottak, megvonva tőlük a normatívát. Törvényileg vissza kellene állítani a kollektív tulajdonjogi formát, vagy külön rendeletben megszüntetni ezt a kisebbségi nonprofit intézményeket sújtó állapotot. Ebben aktív szerepet vállalhatnának a magyarok lakta kárpátaljai körzetek parlamenti képviselői. A normatív támogatás folyósítását az is indokolja, hogy az ukrán állam a nem állami alapítású bármilyen szintű oktatási intézmények működési engedélyét nagyon kemény előírásokhoz köti: az oktatás szerkezetére, tartalmára vonatkozó állami szabványt követni kell, minimális eltérést engedélyez, az alkalmazottak esetében is előírja a bérezésre vonatkozó hatályos törvények betartását. A kárpátaljai alapítványi intézmények számára az ukrán állami támogatáson felüli, alapműködéshez szükséges anyagiakat biztosítani kellene az anyaországi rendszerből állami, egyháziak esetében egyházi, alapítványi stb. forrásokból, ami számos feszültséget oldana a kárpátaljai magyarság körében, és kiszámíthatóvá tenné a rendszert. Az intézményi fejlesztések maradhatnának pályázati rendszerben.

Az oktatási intézmények minőségi kritériumrendszerének az anyaországhoz való igazítása függ az intézményben folyó oktatási-nevelési munka minőségétől. Az intézményekben dolgozók munkáját az ukrán hatalom szervei ellenőrzik az általuk elfogadott kritériumrendszer szerint, tehát azt a tantervet, tananyagot, oktatási struktúrát, követelményrendszert kell teljesíteniük munkájuk során a pedagógusoknak, ami az elvárás, így erre közvetlenül nincs hatása sem a magyar érdekvédelmi szervezeteknek, sem a magyarországi állami szervezeteknek, csupán közvetve lehet bizonyos mértékben befolyásolni azt. Elsősorban meg kell ismertetni, majd meg kell nyerni a magyar oktatási intézményekben dolgozó pedagógusokat, hogy tevékenységük során beépítsék az anyaországi minőségi követelményeket munkájukba. A megismertetés és megnyerés egyik eszköze lehet a különböző szülőföldi pedagógusakadémiák és anyaországi továbbképzések rendszerének kiteljesítése, és motivációs rendszer kialakítása.

Az oktatási intézmények minőségi kritériumrendszerének igazításához nagymértékben hozzájárulna, ha a határon túli magyar iskolák diákjait ösztönöznék az anyaországi követelményrendszer irányába. Például az egész Kárpát-medencére kiterjesztett Zrínyi Ilona és Gordiusz matematikai vetélkedők, vagy Kazinczy szépkiejtési verseny mintájára törekedni arra, hogy a különböző szintű magyarországi vetélkedők kapcsán a magyarországi követelményeknek megfelelően, az általános feltételek szerint mérettessenek meg, így érdekeltté teszik a pedagógust, hogy megismerkedjen a magyarországi követelményekkel. Emeljék be a határon túli magyar iskolákat a magyarországi országos tanulmányi versenyrendszerbe, mintha nem húztak volna közénk határt Trianonban. Nem meghívásos alapon, hanem nyílt pályázati rendszerben az országos tanulmányi versenyek mintájára, egyenjogú félként vehetnének részt. Az előselejtezőket a

megfelelő arányosság betartásával a kisebbségi régiókban kellene megvalósítani magyarországi minőségbiztosítás mellett.

A hatalmi oktatáspolitikai döntés kihat a kisebbségi oktatás minőségére, amit viszont csupán lelkesedéssel megfordítani nem lehet. Célszerűnek az tűnik, ha a negatív hatalmi oktatáspolitikai döntéseket a magyar állam saját hatáskörében hozható döntésekkel ellensúlyozza, ösztönözve és növelve a magyar közösség körében a magyar nyelvű oktatás, a magyar nyelv presztízsét. A határon túli magyarok többsége számára ugyanis Magyarország, mint önmegvalósítási terep - célország. A visszahonosítási törvény kapcsán még inkább felértékelődik, így nem lehet közömbösen viszonyulni a külföldi magyar nyelvű oktatás minőségéhez. Első lépésként fel kell számolni az elmúlt évtizedekre, különösen a rendszerváltás utáni első évekre jellemző szituációt, amikor a határon túli magyarok egy része a szegény elesett rokon szerepében tetszelegve csökkentett teljesítmény alapján kívánt érvényesülni Magyarországon, amihez az anyaország részéről, az oktatási rendszer „fejkvótás” finanszírozása miatt fogadókészség mutatkozott. Ez a kisebbségpolitika is hozzájárult a 2004. december 5-i népszavazás eredményéhez. A határon túlról sokan visszaéltek helyzetükkel, ami visszatetszést keltett a magyar állampolgárok körében. A kisebbségek, különösen a szülőföldön érvényesülni próbálók nézőpontjából pedig úgy tűnt, hogy az anyaország inkább az ügyeskedőket részesíti előnyben, azok érvényesültek előbb, akik esetleg szülőföldjükön magyar közügyben soha nem nyilvánultak meg, érte nem tettek semmit, de egyéni karrierjük érdekében az elsők között próbálkoztak magyarságukra apellálva beépülni a magyar társadalomba. Ezt a kialakult és egészségtelen állapotot úgy lehetne oldani, ha a magyarországi továbbtanulás terén egységes kritériumrendszer szerint mérettetne meg minden jelentkező. A felvételi ne jelentsen sem előnyt, sem hátrányt senkinek, szülessen a magyar országhatár bármelyik oldalán. Az egységes követelményrendszer mint indirekt motivációs tényező pozitív hatással lehet a határon túli magyar oktatási rendszer minőségére mint húzóerő.

Az esélyegyenlőség érdekében változtatni kellene számos magyarországi rendeleten, törvényen, de elsősorban a felsőoktatási felvételi rendszeren.

A jelenlegi felsőoktatási felvételi rendszer előnyben részesíti azokat a határon túli magyarokat, akik nem anyanyelvű oktatási intézményből felvételiznek. Az oktatási hivatal ugyanis felsőfokú nyelvvizsgaként ismeri el a nem magyar iskolában érettségizőnek a többségi államnyelvből tett vizsgáját, míg a magyar tannyelvű iskolában érettségizők esetében a többségi állam nyelvéből és irodalmából tett érettségi vizsgát középszintűnek minősíti még abban az esetben is, ha a többségi oktatási intézményekkel azonos követelmény és kritériumrendszerben tették azt. Egy másik hiányosság, ami kihat a magyar nyelvű oktatási intézmények minőségére az oktatási intézményekben elért eredmények beszámítása a felvételi pontszámba úgynevezett hozott pontokként. 2010-ig a gyakorlat

az volt, hogy a magyarországi felsőoktatási intézmények az iskolában elért eredményeket, a belső érettségik eredményeit magyarországi továbbtanulás esetén felvételi pontszámként is elfogadták. Ez az eljárás nem volt objektív, mert ahogy Magyarországon, a határon túl is az oktatási intézmények teljesítménye széles skálán mozog, így az általuk belső értékeléssel meghatározott érdemjegyek összehasonlíthatatlanok. Kárpátalján, például összemérhetetlen és a megszerzett tudásról egyáltalán nem árulkodik az érettségi bizonyítványban szereplő érdemjegy. Különösen nagy különbség lehet egy tehetséggondozó intézmény (líceum, gimnázium) által kiállított bizonyítvány érdemjegyei és egy távoli kis falusi iskola által kiállított bizonyítvány érdemjegyei és a mögötte álló tudás között. A gimnáziumokban, líceumokban sokkal nagyobb teljesítményt kell nyújtani egy-egy érdemjegyért, mint egy falusi iskolákban, ahol a tanulói létszám alig éri el az osztályindításhoz szükséges minimumot, így minden diákra szükség van, s ez negatívan hat a követelményekre. Amennyiben mindkét intézményből felvételizőket csupán a bizonyítvány átlaga alapján minősítik, előfordul, hogy azok nyernek Magyarországon felvételt, akik tudása jóval szerényebb. Erre számos példát lehetne hozni az elmúlt évekből. A jó megoldás az lenne, ha a magyarországi továbbtanuláskor a felvételi eljárásban csak a Magyarországon letett, az ottani kritériumrendszerben megmértetett tanulói teljesítmények számítanának. Ez akkor mutatna egyetemes Kárpát-medencei szinten egységes képet a felvételizők tudásszintjéről, ha ez a Magyarországon érettségizőkre is vonatkozna. Az adott rendszer elviekben biztosítaná az esélyegyenlőséget, de a különböző gazdasági helyzetű országokba szakadt Kárpát-medencei magyarok valós esélyegyenlőségét még nem jelentené. Számos területen, főleg a leszakadó térségekben a jelentős anyagi terhek miatt sok tehetséges diáknak nem állna módjában a felvételi eljárási díjak, az utazás, esetleg a magyarországi tartózkodás költségeit kifizetni. Ezt pályázati úton lehetne kiegyenlíteni.

A magyar nyelv, kultúra és történelem presztízsére, oktatásának minőségére pozitív hatással lenne, ha a magyarországi állami ösztöndíjak odaítélésének feltétele között szerepelne a legalább középszintű érettségi magyarból, a magyar nép története című tárgyakból. Ennek egyik eszköze lehetne, például az, ha a magyarországi továbbtanulást, felvételizés lehetőségét a középszintű magyar érettségihez kötnék. Érettségiként elfogadhatnák a külföldi magyar iskolák érettségijét, vagy aki nem magyar iskolában járt, annak a magyarországi középszintű érettségét. A magyar nyelv és kultúra presztízsét növelné, ha a magyar állampolgárság felvételéhez a magyar nyelv ismeretét magyar alapfokú A, B vagy C típusú nyelvvizsgálathoz kötnék, megteremtve a feltételeket a felkészüléshez szülőföldjükön. Azok számára akik magyar iskolában tanultak legalább általános iskolai szintig ezt alapfokú vizsgaként elfogadnák.

A magyar nyelvű oktatás presztízsének, az ott folyó munka minőségének javítására nagy hatással van a magyar nyelven szerzett diplomák honosításának

rendje a többségi államon belül. A magyar állam szempontjából a környező országgal kapcsolatban az adott kérdést kulcskérdésként kell kezelni, mert az országban kiadott oklevelek honosítási eljárása egyúttal meghatározza az adott ország presztízsét, utal az ott folyó képzések nivójára, megítélésére.

A magyar nyelvű oktatási intézmények minőségi kritériumrendszere az ott dolgozó pedagógusok képzettségétől, felkészültségétől, hozzáállásától függ. Az oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok alkalmazására, miután ez hatalmi, állami feladat a magyar közösségnek azokon a területeken, ahol nem rendelkeznek megfelelő állami pozíciókkal, nincs ráhatásuk, ahogy ezen a területen közvetlen hatással az anyaország sem rendelkezhet.

Az eltelt két évtized tapasztalata azt mutatja, hogy Kárpátalján a pedagógusok alkalmazásakor nem tudásuk, pedagógiai alkalmasságuk, hozzáállásuk számít, hanem kapcsolati tőke révén az aktuális politikai hatalomhoz fűződő lojalitásuk a mérvadó. Ennek következménye, hogy a pedagógusok jelentős része a nehéz gazdasági helyzet, a nagy munkanélküliség miatt az aktuálpolitika kiszolgálójává válik, végrehajtva minden, akár kisebbségellenes intézkedést is. Az oktatási rendszer különböző szegmenseit, intézményeit irányítók esetében ez hatványozottabban érvényesül. A magyar nemzetiségű igazgatók és a hatalomba beépült oktatási szakemberek zöme egyéni érdekeit helyezi a közösségi érdekek elé, még akkor is ha látja, hogy egyéni érdeke hosszú távon egybeesik a közösségi érdekekkel. A pozíciójához köthető szerepelvárásnak igyekeznek inkább megfelelni, mintsem hogy közösségi érdekeket és értékeket képviselne.

Megoldás egy demokratikus rendszerben

- Egy rendszerben összefogva az egymásra hatások figyelembevételével szerves egységként kezelni a problémákat
- A problémákat azok kezeljék, akik a legérintettebbek, érdekelték és így felelősek saját sorsukért
- Legyen hozzá gazdasági eszközük, döntési jogkörük, felhatalmazásuk

Végeredményben:

Kulturális és területi autonómia!

FELHASZNÁLT IRODALOM, DOKUMENTUMOK

- A Magyar Kormány 100/1997. (VI.13) rendelete az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról (53-56. §).
- A KMPSZ állásfoglalása „A nemzeti-kisebbségi oktatás fejlesztésének koncepcionális alapjai” c. tervezettel kapcsolatban. 1997. szeptember 22. In *Közoktatás* 1997/3, melléklet.
- A KMPSZ VI. közgyűlésének zárónyilatkozata. In *Közoktatás* 1998/2. p. 7.
- A KMKSZ és a KMPSZ közös nyilatkozata a nemzetiségi oktatás koncepciójával kapcsolatban. In *Közoktatás* 1998/r. p. 2.
- Az Ungvári járási nemzetiségi iskolák ukránnyelv tanárainak felhívása. In *Kárpátaljai Szemle* 1997. 1.szám p. 5.
- A KMPSZ elnökségének nyilatkozata a felvételi vizsgákkal kapcsolatban, 1998.
- Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság oktatási törvénye 1991. május 23. Kijev
- Az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsának határozata az Ukrán SZSZK oktatási törvénye hatályba léptetésének rendjéről 1991. június 4. Kijev
- Bázisnyi návcšálnyj pláni himnázii tá liceju ná 1991-92 návcšálnyj rik in ZNMOU №2 2. p. 5-22.
- Bázisnyi návcšálnyj pláni himnázii tá liceju ná 1992-93 návcšálnyj rik in INZMOU №22. p. 3-25.
- CSERNICSKÓ I.-OROSZ I.-AMBRUS P.-KRISTAFORI O. (2022): A magyar Nyelvű/nyelvi oktatás startégiai kérdései Kárpátalján, 2008. In OROSZ ILDIKÓ: *Két évtized távlatából*. Ungvár, PoliPrint, p. 67-242.
- FENICS V.: „Apoligija pravovoho nihilizmu, abo jak potrapiti v Uzshorodskij nacionalnij unziverszityet za privilejem etnyicsnoho pohodzennya”. <http://zakarpattya.net.ua/News/46727-Apolo-hiia-pravovoho-nihilizmu-abo-IAk-potrapyty-v-Uzhhorodskiy-natsionalnyi-universytet-za-pryvilleiem-etnichnoho-pokhodzhennia>.
- Gyerzsávná nácionálná programá „Oszvitá”. Ukrájiná XXI sztolittyá, 1992, Rájdugá, Kijev, 1994, p. 62.
- Emlékeztető az 1997. június 5-i tanácskozásról a Kárpátaljai területi adminisztráció Oktatási Főosztályán
- Ellenőrzések a Munkácsi állami Egyetemen, Kárpátalja.ma, <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatás/27985-ellenorzesek-a-munkacsi-allami-egyetemen>
- Ilytyo red. (2003): Nácionálnyj szklád nászelennyá tá joho movnyi oznáki. Sztátiszticsnij bjuletyeny. Uzshorod. p. 84.
- Insztruktivno - metodicsnyi rekomendáciji Minyisztersztvá oszviti tá náuki №2/9 - 337 vid 22.06.04 scsodo vivcsennyáskilynih diszciplunovomu 2004/05. návcšálnomuroci.
- Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (2880-2942). Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1996.
- Konsztitucijá Ukrájiní. Prijnyátá ná pjátyij szesziji Verhovnoji Rádi Ukrájiní 28 cservnyá 1996 roku. „IVÁ”, Kijiv, 1996.
- Koncepcijá Ruminszkoi nácionálnoji skoli ná rodnom jázike dlyá ruminszkoho korennoho národá, prozsvájucseho kompáktno v Ukrájinje, Csernovci 29. ávgusztá 1997.
- Konceptuálnyj zászádi zádovolennyá oszvitnyih zápitiv nácionálnyh mensin v Ukrájiní. Kijiv, 1997-
- Konceptuálnyj zászádi zádovolennyá oszvitnyih zápitiv nácionálnyh mensin v Ukrájiní. Kijiv, lipeny 1998 roku, rukopisz szt.
- Kremeny red. (2002): II vszeukrajinszkij zjizd prácvnyikiv oszviti. Nyicslává. Kijiv, p. 229.
- Monopolizálnák Kárpátalja felsőoktatását? Kárpátalja.ma, <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatás/28020-monopolizalnak-karpatalja-felsooktatásat>.
- Návcšálnyj pláni dennih záhálnooszvitnyih skil Ukrájiní ná 1992/1993 návcšálnyj rik in IZMNOU №9-20-/1992. p. 3-60.

- Návcsálnyni pláni szerednyih záhálnoosvítynih návcsálno vihovnih záklágyiv ukrájini ná 1994-95 návcsálnij rik in IZMONU №10., 1994. p. 2-30.
- Návcsálnyni pláni szpeciálizovánih skil fiziko - mátemáticsnoho szuszpilyno humányitárnoho, himiko - bilologicsnoho, hudozsnyoho - muzicsnoho tá insih profilyiv ná 1991/92 návcsálnij rik in IZMNOUURSZR №9-/1990, p. 3-26.
- Nákáz MOU №103 vid 19.04.93. rik pro návcsálnyni pláni záhálnoosvítynih skil Ukrájini ná 1993/94 návcsálnij rik in IZMOU №9-10/1993. p. 3-64.
- Nákáz Minyiszytversztvá osviti i náuki Ukrájini №132. vid 23.02.04. roku. Pro Zátverdzsennjá Tipovih návcsálnynih plányiv záhálnoosvítynih návcsálnynih záklágyiv 12 ricsnoji skoli. Nákáz Minyisztrá №1/9-1. vid 17.01.2000. roku. Pro návcsálnynih plányiv záhálnoosvítynih záklágyiv ná 2000/2001 návcsálnij rik in IZMOU №7/2000. p. 31-32.
- Nákáz Minyiszytversztvá osviti i náuki Ukrájini №131. vid 03.04.98. roku. Pro Tipovi návcsálnyni pláni záhálnoosvítynih návcsálnynih záklágyiv ná 1998/99 návcsálnij rik in IZMOU №10./1998 r.p. 14-27.
- Nákáz Minyiszytversztvá osviti i náuki Ukrájini №144. vid 23.04.98. roku. Pro áprobáciju návcsálnyni literaturi u 1998/99 návcsálnynomu roci in IZMOU №13., 1998 r. p. 18-26.
- Nákáz Minyisztrá №1/9-191. vid 04.05.99. roku. Pro návcsálnyni pláni záhálnoosvítynih návcsálnynih záklágyiv ná 1999/2000 návcsálnij rik in IZMOU №11-/1999 r. p. 31-32.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti i náuki Ukrájini №300. vid 20.05.03. roku. Pro Zátverdzsennjá Tipovih návcsálnynih plányiv dlyá orgányizáciji profilynoho návcsálnynjá u záhálnoosvítynih návcsálnynih zákládáh.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti i náuki Ukrájini Pro Tipovih návcsálnynih plányiv pocsátkovoji skoli z návcsálnynám ukrájinszkoju tá movámi nácionálnynih mensin.
- Nákáz Minyiszytversztvá osviti i náuki Ukrájini №291 vid 13.05.05. roku. Pro Zátverdzsennjá Tipovih návcsálnynih plányiv szpeciálizovánih skil z pohliblenim vivcsenným inozemnih mov tá predmetyiv hudozsnyo - eszteticsnoho ciklu.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti i náuki Ukrájini №170 vid 02.06.97. roku. Pro Zátverdzsennjá polozsennjá pro porjadok pidhotovki, ekspertizi, áprobáciji pidrucnyikiv, návcsálnynih tá návcsálno - metodicsnih poszibnikiv in IZMOU №2 /1998. p. 19-26.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti i náuki Ukrájini №434 vid 30.07.02. roku Pro provedennjá áprobáciji návcsálnyni literaturi dlyá záhálnoosvítynih návcsálnynih záklágyiv u 2002/03 návcsálnynomu roci in IZMOU №20/ 2002. p. 20-32.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti i náuki Ukrájini №516 vid 16.07.2001. roku. Pro Tipovi návcsálnyni pláni szpeciálizovánih skil z pohliblenem vivcsenným inozemnih mov tá predmetyiv hudozsnyo eszteticsnoho ciklu in IZMOU №21/2001. p. 17-32.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti Ukrájini №155 vid 19.10.92. roku. Pro polipsennjá orhánizáciji pidhotovki i vidánnjá hnyig i návcsálno metodicsnoji literaturi dlyá záklágyiv osviti Ukrájini in IZMOU №23./1992. p. 3-10.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti Ukrájini №92 vid 28.03.97. roku. Pro návcsálnyni pláni szerednyih záklágyiv osviti ná 1997/98 návcsálnij rik in IZMOU №8-/1997. p. 15-28.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti Ukrájini №306 vid 20.05.03. roku. Pro zátverdzsennjá Tipovih návcsálnynih plániv dlyá orhánizáciji profilynoho návcsálnynjá u záhálnoosvítynih návcsálnynih zákládáh in IZMONU №10/2003. p. 18-30.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti i náuki Ukrájini №9 vid 28.02.2001. roku. Pro Tipovi návcsálnyni pláni pocsátkovoji skoli z ukrájinszkoju movoju tá movámi návcsálnynjá nácionálnynih mensin in IZMOU №6. /2001. p. 20-32.
- Nákáz Minyisztersztvá osviti i náuki Ukrájini №352 vid 06.06.03. roku. Pro zátverdzsennjá Orientovnih kriterijiv ocinki gyiálnoszyti záhálnoosvítynih návcsálnynih záklágyiv in IZMONUN№22./2003. p. 21-31.

- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №132 vid 23.02.04. roku. Pro zátverdzensnyá Tipovih návcšálnih záklágyiv záháljnoosvzitivnih návcšálnih záklágyiv 12 - ricsnyoi skoli in IZMONU №6. 2004. p. 3-32.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №269 vid 05.05.03. roku. Pro polozsennýá pro vszeukrájinszkij konkursz návcšálnih prográm i pidrucnyikiv dlyá záháljnoosvzitivnih návcšálnih záklágyiv in IZMONU №23./ 2003. p. 21-32.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №1/9-255 vid 07.05.04. roku. Pro návcšálnijij plán záháljnoosvzitivnih návcšálnih plányiv ná 2004/05 návcšálnij rik in IZMONU №12/2004 p. 6-8.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №402 vid 20.05.04. roku. Pro pidszumki vszeukrájinszkoho konkurszu prohrám dlyá 5-12 klássziv vidpovidno do Gyerzsávnoho sztándártu bázovoji tá povnoji záháljnoji szerednyoji osvziti in IZMONU №12/2004 p. 8-13.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №689 vid 31.08.04. roku. Pro provedennýá aprobáciji návcšálnoji literáturi dlyá záháljnoosvzitivnih návcšálnih záklágyiv u 2004/05 návcšálnomu roci in IZMONU №19-20/2004 p. 39-55.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №ro8 vid 12.02.04. roku. Pro zátverdzensnyá Polozsennýá pro Vszeukrájinszkij konkursz návcšálnih prográm tá pidrucnyikiv dlyá záháljnoosvzitivnih návcšálnih záklágyiv in IZMONU №5./ 2004. p. 24-32.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №874 vid 19.11.04. roku. Pro pidszumki Vszeukrájinszykoho konkurszu pidrucnyikiv dlyá 5 klásszu 12- ricsnoji skoli in IZMONU №21-22/2004 p. 56-61.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №598 vid 19.07.04. roku. Pro posztánovu Kábinyetu Minyzstriv Ukrájini vid 5 lipnýá 2004 roku №848 Pro zátverdzensnyá gjerzsávnoho sztándártu pocšátkovoji záháljnoji osvziti dlyá gyitej, jáki potrebujuť korekciji fizicsnoho tá (ábo) rozumovoho rozvitku in IZMONU №23-24/2004 p. 3-60.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №291 vid 13.05.05. roku. Pro zátverdzensnyá Tipovih návcšálnih plányiv szpeciálizovánih skil z pohliblenim vivcsennýám inozemnih mov tá predmetyiv hudozsnyo eszteticsnoho ciklu in IZMONU №15/2005 p. 3-32.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №145 vid 09.03.05. roku. Pro vneszennýá zmin do nákázu MON №132 vid 23.02.2004 Pro zátverdzensnyá Tipovih návcšálnih plányiv záháljnoosvzitivnih návcšálnih záklágyiv 12-ricsnyoi skoli in IZMONU №10/2005 p. 3-32.
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №682 vid 29.11.2005 Pro Tipovi navcsalyni plani pocstkovoji skoli, <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/curricula/>
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №572 vid 10.06.2011 Pro Tipovi navcsalyni plani pocstkovoji skoli, <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/curricula/>
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №66 vid 05.02.2009 Pro vneszennýá zmin do nakazu vid 23.02.2004 N 132, <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/curricula/>
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki, mologyi ta szporrtu Ukrájini №1/9-399 vid 23.05.2012 Pro Pro navcsalyni plani záháljnoosvzitivnih navcsalynsh záklágyiv ta sztrukturu 2012/2013 navcsalynoho roku, <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/curricula/>
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki, mologyi ta szportu Ukrájini №409 vid 03.04.2012 Pro zatverdzensnyá tyipovih navcsalynih planiv záháljnoosvzitivnih navcsalynsh záklágyiv II. sztupenya, <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/curricula/>
- Nákáz Minyzstersztvá osvziti i náuki Ukrájini №71 vid 01.02.2006. roku. Pro zátverdzensnyá Umov prijomu do viscsih návcšálnih záklágyiv Ukrájini,

Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №84 vid 05.02.2007. roku. Pro zatverdzsennya Umov prijomu do viscsih navcsalynih zaklagyiv Ukrájini,

Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №1172 vid 25.12.2007. roku. Pro zatverdzsennya Umov prijomu do viscsih navcsalynih zaklagyiv Ukrájini,

Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №802 vid 02.09.2008. roku. Pro zatverdzsennya Umov prijomu do viscsih navcsalynih zaklagyiv Ukrájini

Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №243 vid 26.03.2010. roku. Pro zatverdzsennya zmin Umov prijomu do viscsih navcsalynih zaklagyiv Ukrájini

Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №961 vid 19.10.2010. roku. Umov prijomu do viscsih navcsalynih zaklagyiv Ukrájini

Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №1179 vid 12.10.2011. roku. Pro Umov prijomu do viscsih navcsalynih zaklagyiv Ukrájini

Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №1244 vid 05.11.2012. roku. Pro Umov prijomu do viscsih navcsalynih zaklagyiv Ukrájini u 2013 roku

Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén. Budapest 1991. május 31. *Kárpát-alja*, II. évfolyam 11. sz., 1991. június, p. 14-15.

Obráscsenyije ruminszkijh nácionálno-kulytumih tovártisztv koncepciji oszviti nácionálnih mensin v Ukrájini 18 ávgusztá 1998 godá N 425, rukopisz.

Orientovnyi váriáinti návcšálnih plányiv záhálnoosvitynih návcšálnih záklágyiv z návcšánnyám rosszizskoju esi insimi movámi nácionálnih mensin z vivesennyám dvoih inozemnih mov in IZMONU №18/2005. p. 21-24.

Osznovná koncepcijá - jegyine oszvityánszke pole. In. Oszvitá Ukrájini N 37 12 veresznyá 1997 r. Összevonják az ungvári egyetemeket. *Kárpátalja* 2013. február 15., 631. szám, <http://www.karpatjalap.net/2013/02/15/osszevonjak-az-ungvari-egyetemeket>

Polozsennya pro Vszeukrájinszkij konkursz ná sztvoennyá pidrucnyikiv návcšálno-náocsnih tá návcšálno metodicsnyih poszibnyikiv z ekologiji in IZMOU №20/1999. p. 21.

Posztánová kolegiji Minyiszersztvá národnioi oszviti URSZR, Minyiszersztvá viscsioji i szerednyoji szpeciálnioi oszviti URSZR, gyerzsávnoho komitetu URSZR po preszi tá prezigyiji ákágyemiji náuk URSZR Pro provedennyá konkursziv na sztvoennyá novih pidrucnyikiv, návcšálnih poszibnyikiv i prohrám dlyá záhálnoosvitynih skil tá pedáhohicsnih návcšálnih záklágyiv reszpubliki in IZMNOU №21/1990. p. 3-18.

Posztánová Kábinyetu Minyisztriv Ukrájini vid 14 szicsnyá 2004 roku №24 Pro zátverdzsennya gyerzsávnoho sztándártu bázovoji i povnoji záhálnoji szerednyoji oszviti in IZMNOU №1-2/2004. p. 3-64.

Posztánová szpilnoho zászidánná kolehiji Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini i Prezigyiji Ákágyemiji Pedáhohicsnih náuk Ukrájini №12/5-2 vid 22.11.2000. Pro koncepciju záhálnoji szerednyoi oszviti (12-ricsná skolá) in IZMONU №2/2002. p. 2-32.

Pro návcšálnij plányiv záhálnoosvitynih návcšálno - vihovnih záklágyiv ná 1996/97 návcšálnij rik in IZMOU №n./1996. p. 28-29.

Pro návcšálnijH plányiv záhálnoosvitynih návcšálnih záklágyiv ná 2005-2006 návcšálnih rik in IZMOU №9/2005. p. 20-28.

Pro tipovi návcšálji pláni pocsátkovoji skoli z návcšánnyám ukrájinszkoju tá movámi nácionálnih mensin in IZMONU №8/2004. P-19-23.

Pro návcšálnij prográmi ná 1992/93 návcšálnij rik dlyá mászovih skil, szerednyih ptu, skil z pohliblenim vivesennyám predmetyiv, licejiv i himnázij in IZMOU 15-16,1992. p. 82-35.

Pro koncepciju szerednyoji záhálnoosvitynoji skoli Ukrájini, 1992, Informácijnij zbirnik Minyisztersztvá Národnioi Oszviti Ukrájini, 1992 N 4:1-8.

Proteszt ruminszkijh nácionálno-kulytumih továrisztv proti koncepciji oszviti nácionálnih mensin v Ukrájini 4 szentyábrjá 1997 hodá N159/7 Rukopisz.

- Proteszt ruminszkik nácionálno-kulyturnih továtisztv koncepcii obrázoványijá nácionálnih mensin v Ukrajini 5 mártá 1998 godá N 1245 Rukopisz.
- Nyilatkozat 1996. A KMPSZ V. közgyűlésének nyilatkozata. In. Kárpátaljai Szemle 1996/8
- Pro návcáslyni pláni záhálnoosztvnyih návcáslyno - viovnyih záklágyiv ná 1995/96 návcáslynij rik in IZMOU №20/1995. p. 31-32.
- Protokol pro szpívrobotnictvá mizs Minyisztvystvom viscssoji tá szerednyoi szpeciálnoji osztviti Ukrajinszkoji RSzR i Minyisztvystvom kulyturi tá osztviti Uhorszkoji Reszpubliki ná 1990 rik, Kijiv 24 hruďnyá 2989 roku., p. 7.
- PUNYKÓ MÁRIA (2002): A vallás szerepe az anyanyelv megőrzésében a szórványban: a kárpátaljai Kőrösmezőn élő magyarok közt. In *Nyelvünk és kultúránk*, 32.év. 5.sz. p. 29-33-
- Robocsij plán szpívrobotnictvá mizs Minyisztvystvom kulyturi tá osztviti Uhorszkoji Reszpubliki i Minyisztvystvom osztviti Ukrajini ná 2995-2997 roki.
- Risenná kolegiji Minyisztvystvá osztviti Ukrajini №22/2. vid 26.03.94. r. pro sztán návcáslyno - viovnoji roboti záklágyiv osztviti tá zádánnyá z realizáciji gyerzsávnoji nácionálnoji proghrámi „Oszvitá”
- Risenná kolegiji Minyisztvystvá osztviti Ukrajini №2/4-29. vid 27.07.2000. r. pro rezulytáti áprobáciji návcáslynoji literáturi u 2999/2000 návcáslynomu roci in IZMOU №29/2000. p. 24-27-
- Risenná kolegiji Minyisztvystvá osztviti Ukrajini №4/5-29. vid 25.04.02. r. pro sztán rozrobki tá provádzsenná sztándártv viscssoji osztviti in IZMOU №23/2002. p. 3-9.
- Risenná kolegiji Minyisztvystvá osztviti Ukrajini №7/5-29. vid 27.07.02. r. pro rezulytáti áprobáciji návcáslynoji literáturi u 2002/02 návcáslynomu roci in IZMOU №20/2002. p. 29.
- Risenná kolegiji Minyisztvystvá osztviti Ukrajini №8/2-29. vid 26.07.2002. r. pro rezulytáti áprobáciji návcáslynoji literáturi u 2000/02 návcáslynomu roci in IZMOU №22/2002. p. 3-25.
- Risenná kolegiji Minyisztvystvá osztviti Ukrajini №20/4-28. vid 29.20.97. roku pro koncepciju sztvorenná zászobiv návcáslynná novoho pokolinnyá dlyá szerednyih záklágyiv osztviti Ukrajini
- Risenná kolegiji Minyisztvystvá osztviti Ukrajini №22/6-3. vid 24.22.97. roku pro projekt Bázovoho návcáslynoho plánu szerednyih záklágyiv osztviti Ukrajini in IZMOU №5/98. p. 3-20.
- Risenná kolegiji mon Ukrajini №4/22-2 vid 24.04. 2008 r. Pro szhvalenná haluzevoji programi vprovádzsenná profilynoho nfvcánná na 2008-2020 roki. In. IZMONU, n 26-27,2008 r. p. 3-2 5. www.testportál.gov.ua
- SZAMBROVSKYĹNÉ NAGY IBOLYA (2005): A magyar nép történelmének oktatásáról. In *Közoktatás*, 2005/3-4, p.9-20
- Ukrajna Törvénye a nemzeti kisebbségekről. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2992. június 25. *Kárpáti Igaz Szó*, N 208(24709) 2992. július 22,p. 2.
- Ukrajna Alkotmánya. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának ötödik ülészsaka 2996. június 28-án. Kárpáti Kiadó, Ungvár 2997.
- Záhodi scsodo realizáciji polozseny Bolonszkoji dekláráciji v szisztemi viscssoji osztviti i náuki ukráini ná 2004-2005 roki, zátverdzenih nákázm Minisztvystvá Osztviti i náuki Ukrajini vid 23.02.04 roku №49
- Zmin i dopovneny do Zákonu Ukrajinszkoji Szociáliszticsnoji Reszpubliki „Pro osztvitu”. Gázetá Osztvitá vid 25 cservnyá 2992 roku,p. 2-3.
- Zákon Ukrajinszkoji Rágyánszkoji Szociáliszticsnoji Reszpubliki Pro movi v Ukrajinszkoji RSzR Zákárpátszkyká Právdá N 254 (24088) vid 4 lisztópádá 2989 roku. Gázetá Osztvitá vid 25 cservnyá 2992 roku, ctr. 2-3.
- Zákon Ukrajini Pro vneszenná zmin i dopovneny do Zákonu Ukrajinszkoji RSzR „Pro osztvitu” Vid. Genezá, Kijiv 2996.
- Zákon Ukrajini „Pro záhálno szerednyu osztvitu”, 2998. in IZMOU №25/ 2999. p. 6-32.
- Zákon Ukrajini „Pro Osztvitu”, 2996, p. 29.

Zvernennya do minyisztersztva osvziti Ukrájini Konferencijá z problem osvziti nácionálnyh hromád v Ukrájini, Kijiv 24-26 zsovtnya 1997 r.

Zvernennya do zárubizsnih orgányizacij, zácikávlyenih v rozvitku osvziti nácionálnyh gromád v Ukrájini Konferencijá z problem osvziti nácionálnyh hromád v Ukrájini Kijiv 24-26 zsovtnya 1997 r.

Ukrajna Oktatási miniszterének 607. számú 2007. július 13-án rendelete az emeltszintű vizsgaközpontokban érettségik rendjéről. In. www.mon.gov.ua.

Ukrajna Oktatási miniszterének 2008. május 26-án kelt 46r. számú rendelete az ukrán nyelv oktatásának javításáról a 2008-2010 r időszakra vonatkozólag. In. www.mon.gov.ua.

Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól, Kijev, 2012. július 3. № 5029-VI., <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

Zakón Ukrájini O goszudarsztvennoj pomosci szemjam sz gyetyimi ot 21.11.92 g. N 2811-XII. in Zakón osvziti pro zahalynu szerednyu osvzitu N 1642-III, 06.04.2000 r., in. www.mon.gov.ua

JEGYZETEK

- 1 r Zakon Ukrájini. O goszudarsztvennoj pomosci szemjam sz gyetyimi ot 21.11.92 g. N 2811-XII. in.
- 2 Risennya kolegiji mon Ukrájini N 4/11-2 vid 24.04. 2008 r. Pro szhvalennya haluzevoji programi vprovadzennya profilynogo nfvcannya na 2008-2010 roki. In IZMONU, n r6-i7, 2008 r. p. 3-15.
- 3 www.testportál.gov.ua
- 4 Óratervek alatt értjük azt a táblázatot, amelyben feltüntetik évfolyamonként az oktató tárgyak listáját és a tantárgyra fordítandó heti óraszámot. Az óratervekhez készül egy értelmezési dokumentum, amelyben leírják a tanév szerkezetét, és tartalmazza azt is, hogy milyen tanulói létszám mellett lehet csoportokra bontani az osztályokat, hány jelentkező esetén lehet osztályt indítani.
- 5 Programoknak nevezik Ukrajnában azokat a dokumentumokat, tanterveket, amelyek egy-egy tantárgy egy-egy tanévre vonatkozó tartalmi leírását összegzik.
- 6 Zakon osvziti pro zahalynu szerednyu osvzitu N 1642-III, 06.04. 2000r., in. www.mon.gov.ua
- 7 A tapasztalatok szerint számos oktatási intézményben az óratervek variáns részében feltüntetett választható órákat sok esetben azok a tanárok kapják saját tantárgyaik oktatására, akinek az óraszám nem éri el a teljes álláshoz szükséges órák számát, valamint egyéb érdekek alapján, de a legtöbb esetben nem veszik figyelembe a tanulók, szülők igényeit, nem a helyi sajátosságok alapján, az iskola koncepciójában tükröződő elvek szerint történik az elosztás.
- 8 Azokban a kárpátaljai oktatási intézményekben, ahol magyarországi támogatással számítógépes szaktantermet alakítottak ki, az egy két év múlva megvalósuló hasonló ukrán program keretén belül már nem adtak támogatást még a fejlesztésére sem. Arra hivatkozva utasították el kérésüket, hogy már rendelkeznek eszközökkel. Az eszközöket egyébként állami nyilvántartásba vették, így néhány év múlva már nyoma sem volt annak, hogy magyarországi támogatásból valósult volna meg a projekt, és az ukrán állam minden lelkiismeret-furdalás nélkül a fejlesztések terén elért eredményként beépítette saját jelentésébe az ukrán-magyar vegyes bizottság számára.

Másik iskolapélda az ungvári Drugeth Gimnázium épület-felújítási projektje. A belvárosban, egy rossz állapotban lévő, korábban óvodának használt épületet jelölték ki a gimnázium számára. Az épület már a gimnázium elindulásakor szűknek bizonyult, a célra alkalmatlannak, ráadásul teljes belső felújításra is szorult. Jelentős magyarországi támogatással felújították az illemhelyeket, mosdókat, a fűtési rendszert, a belső tereket, lecserélték a tetőt. Ezzel jelentősen növelték az épület piaci értékét. Mikor mindez elkészült, arra hivatkozva, hogy az épület nem alkalmas egy gimnázium számára, az intézményt a belvárosból áthelyezték egy külvárosi lakónegyed szintén romos óvodájába, ahol a felújítást a nulláról kellett kezdeni.

Tipikusnak tekinthető a Beregszászi Városi Tanács programja ukrán tankönyvcsalád megírására és kiadására. 2007-től az ukrán oktatási minisztérium kötelezővé tette minden szakra az ukrán nyelv és irodalom felvételi vizsgát, ahol a független vizsgaközpontokban az ukrán anyanyelvű, ukrán iskolát végzett és ukrán filológiára felvételizőkkel szembeni elvárás alapján készült tesztekkel kellett megírni a többi szakra jelentkezőknek is. Aki nem érte el a meghatározott pontszámot ukránból, nem nyújthatja be kérelmét felsőoktatási intézménybe, semmilyen szakra. A szülők, diákok, pedagógusok által kifogásolt hátrányos helyzet, ami a mai napig fennáll. Ez kisebbségjogi deficit. Az esélyegyenlőség oka, hogy az ukrainai kisebbségekkel szembeni elvárás nem az ukrán nyelv ismerete egy, a kisebbségek számára meghatározott kritériumrendszeren belül, hanem az ukrán nyelv és irodalom anyanyelvi szintű ismerete. Ennek az ismeretnek az elsajátításához olyan tankönyvek, módszertani segédanyagok és szöveggyűjtemények állnak a magyar iskolák hallgatói részére, amely az ukrán anyanyelvűek számára, az ő szempontrendszerük szerint íródtak és feltételezi az ukrán nyelv középszintű ismeretét, célként annak csiszolását tűzi ki. A kisebbségi pedagógusok, és szakmai szervezetek, főleg a KMP SZ által tett javaslatot, hogy a kisebbségiek számára az ukrán nyelvet és irodalmat nem anyanyelvi, hanem második nyelvi módszerrel kellene tanítani, az ennek megfelelő tantervek, tankönyvek, módszertani segédanyagok és szöveggyűjtemények alapján, majd ennek megfelelően megállapítani a követelményszintet, a Minisztérium elutasította. A kárpátaljai magyar politikum és az anyaországi politikai képviselő sem tudta érvényesíteni ezt az elvárást. Viszont hathatós pótcselekvésként, nagy sajtóhátszéllel ukrán tantervi és tankönyvprogramot indítottak, melyek egyébként az oktatásban nem használhatók, legfeljebb segédanyagként. Az elkészült munkák kiadására viszont nem ukrán állami pénzekért harcoltak, hanem a könnyebb ellenállás irányába elmozdulva magyarországi pályázati lehetőségeket kerestek. A beregszászi polgármester, Gajdos István, aki az UMDSZ elnöke és korábban több ukrainai politikai párt képviselőjében parlamenti képviselő is volt látványosan a mozgalom élére állt. Ahelyett, hogy a kisebbségi jogokat védve, a hatalomhoz közel álló magyar politikai érdekvédelmi szervezetként kiharcolják, hogy a kötelező ukrán nyelv és irodalom felvételt a magyar iskolások számára, az általuk tanult tantervi követelményrendszer szerint állítsák össze, majd elérjük, hogy az ukrán nyelvet és irodalmat a második nyelv módszertana szerint tanítsák a magyar tannyelvű iskolákban, inkább programot és segédanyagokat dolgoztatott ki az ukrán nyelv oktatására a magyar iskolákba, amit a tanárok jogszerűen nem használhatnak. A törvény szerint csak a Minisztérium által jóváhagyott tartalmat kell tanítani az általuk jóváhagyott tankönyvekből, amihez a követelményrendszert is igazítják számonkéréskor. A Városi Tanács a programra előbb megszavazott egy jelentős összeget a költségvetésből, majd határo-

zatát visszavonta a költségvetési hiányra hivatkozva és pályázati úton elnyert magyarországi támogatásból adták ki. Nem vitatott, hogy az adott projektben jelentős szellemi munkát fektettek, és valószínűleg bizonyos szempontból pozitív hatása is lett, mert ösztönözte az ukrán szakosokat az innovatív munkára, de főleg kampánycélokat szolgált, politikai pótcselekvés volt, aminek rossz az üzenete úgy a magyar közösség, mint a hatalmi többség irányába. A homogenizáló hatalmi többség az adott akciót úgy értelmezte, hogy a magyarok egyetértenek az általuk felvetett általános ukránosítással és ehhez még anyagilag is hozzájárulnak. A kárpátaljai magyar közösség számára sugallt üzenet az érdekvédelem feladása, a kárpátaljai magyarság perspektívája az önfeladásban van.

- 9 Fenics V.: „Apoligija pravovoho nihilizmu, abo jak potrapiti v Uzshorodszkij nacionalnij unziwerszityet za privilejem etnyicsnoho pohodzsennya”. <http://zakarpattya.net.ua/News/46717-Apolohiia-pravovoho-nihilizmu-abo-IAk-potrapyty-v-Uzhhorodskyi-natsionalnyi-universytet-za-pryvilleiem-etnichnoho-pokhodzhennia>
- 10 Monopolizálnák Kárpátalja felsőoktatását? Kárpátalja.ma, <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/i8020-monopolizalnak-karpatalja-felsooktatatas>
- 11 Ellenőrzések a Munkácsi állami Egyetemen, Kárpátalja.ma, <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/17985-ellenorzesek-a-munkacsi-allami-egyetemen>
- 12 Liszt MONMSZ, 02.04.2013 r.
- 13 Ungváron nincs kollégiuma a magyar gimnáziumnak, a közművelődési college magyar tagozatának, számos technikumnak, ahol magyar diákok tanulnak, az egyetemek kollégiumai a férőhelyek korlátozottsága miatt a hegyvidéki járások diákjait tudják elhelyezni, így a közeli magyarlakta járások diákja a drága albérletekbe kényszerülnek, vagy ingáznak. Hasonló a helyzet Munkácson, ahol magyar tagozat van az állatfelcseri collegének, a tanítóképzőnek és sokan tanulnak technikai jellegű szakközépiskolákban, de a katolikus líceumnak sincs megfelelő kollégiuma. Hasonló a helyzet Nagyszőlősen és Beregszászban is.
- 14 A Kárpát-medence földrajza című tárgy programját célszerű lenne közös Kárpát-medencei összefogással kidolgozni és bevezetni minden Kárpát-medencei magyar iskolában.
- 15 Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén. Budapest, 1991. május 31. In.: www.mon.gov.ua
- 16 A Magyar Kormány 100/1997. (VI. 13) rendelete az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról (53—56. §).